

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu

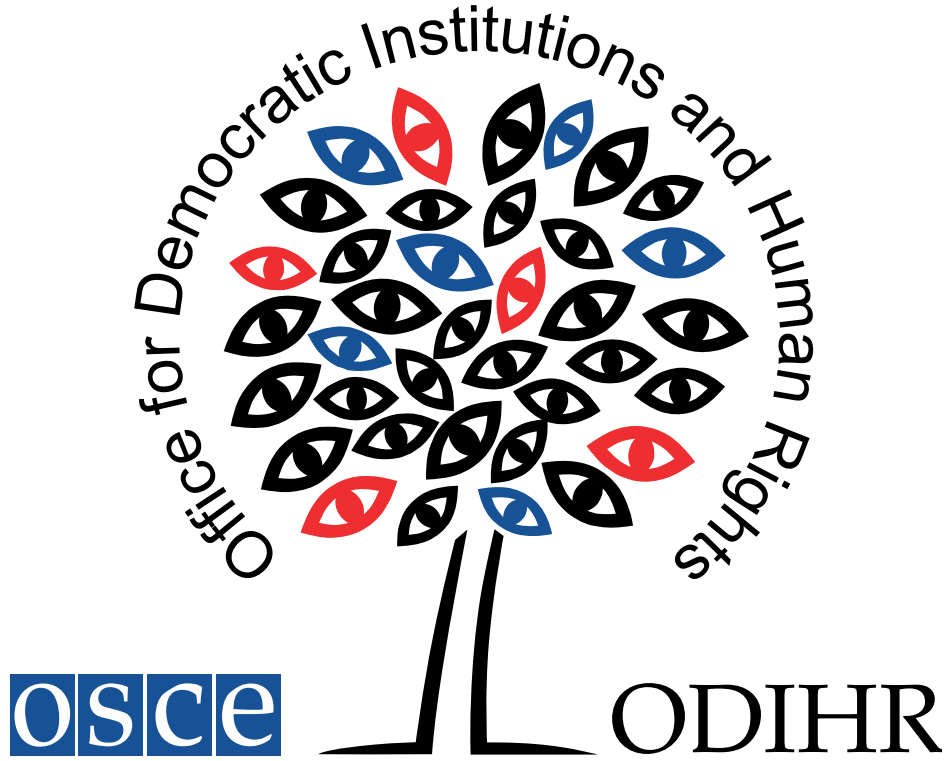
TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Milletvekili Seçimleri

7 Haziran 2015

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti

Sonuç Raporu

Varşova
18 Ağustos 2015

İÇİNDEKİLER

I. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	1
II. GİRİŞ VE TEŞEKKÜR.....	3
III. ARKA PLAN BİLGİSİ.....	4
IV. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ	5
A. YASAL ÇERÇEVE.....	5
B. SEÇİM SİSTEMİ	7
V. SEÇİM İDARESİ.....	8
VI. SEÇMEN KÜTÜĞÜ	10
VII. ADAY KAYDI.....	11
VIII. SEÇİM KAMPANYASI.....	13
A. KAMPANYA ORTAMI	13
B. KAMPANYA FİNANSMANI.....	15
IX. MEDYA.....	16
A. MEDYA ORTAMI VE YASAL ÇERÇEVE	16
B. MEDYA İZLEME SONUÇLARI	18
X. ŞİKAYET VE İTİRAZLAR.....	19
XI. YURTTAŞ GÖZLEMCİLER VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER	22
XII. SEÇİM GÜNÜ VE SONUÇLARIN İLANI.....	23
XIII. TAVSİYELER.....	25
A. ÖNCELİKLİ TAVSİYELER	25
B. DİĞER TAVSİYELER.....	26
EL I: KESİN SONUÇLAR.....	29
EK II: ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİNDE YER ALAN GÖZLEMCİLERİN LİSTESİ	30
AGİT/DKİHB HAKKINDA.....	34

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ
7 HAZİRAN 2015

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti Sonuç Raporu¹

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerinin daveti üzerine, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) 7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinin izlenmesi için bir Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti görevlendirmiştir. Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, seçim sürecinin demokratik seçimlerle ilgili AGİT taahhütleri ile diğer uluslararası yükümlülükler ve standartlar ile birlikte ulusal mevzuata uygunluğunu değerlendirmiştir. Seçim günü, AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, AGİT Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nden gelen heyetlerle ortak çalışmıştır.

7 Haziran milletvekili seçimlerine propaganda süresince ve seçim gününde yurttaşların aktif ve yüksek katılımı damgasını vurmuştur ki, bu durum demokratik seçimlerin yapılmasına ilişkin geniş bir taahhüt olduğuna işaret etmektedir. Seçmenler, çok çeşitli siyasi partiler arasından seçim yapma şansına sahip olmuştur ancak yüzde 10 seçim barajı siyasi çoğulculuğu sınırlandırmaktadır. Medya özgürlüğü ciddi bir endişe konusudur. İktidar partisine eleştirel yaklaşan medya kuruluşları ve gazeteciler kampanya süresince baskı ile karşı karşıya kalmış ve sindirilmeye çalışılmıştır. Genel olarak seçimler profesyonel bir şekilde düzenlenmiştir. Seçim idaresinin daha saydam olması, hem yurttaş hem de uluslararası seçim gözlemcileri için yasal hükümler getirilmesi, seçim sürecine olan güvenin artırılmasına hizmet edecektir. Kampanya sırasında genel olarak temel özgürlüklere saygı gösterilmiştir. Ne yazık ki, bazıları ölümle sonuçlanan çok sayıda ciddi olay yaşanmıştır.

Kampanya ortamına, adayların önemli konularla ilgili aktif katılımı damgasını vurmuş, kampanya faaliyetlerine çok sayıda seçmen katılmıştır. İktidar partisi ile diğer adaylar arasında kutuplaşma göze çarpmıştır ve sıklıkla cepheleşen bir kampanya söylemine başvurulmuştur. Kampanya süresince en önde gelen konu, siyasi sistemin, Cumhurbaşkanı ve iktidar partisinin desteklediği ve diğer adayların karşı çıktığı başkanlık sistemine dönüştürülmesi olmuştur.

Anayasaya göre partili olmama ve görevini tarafsız bir şekilde icra etme yükümlülüğü olmasına rağmen, Cumhurbaşkanı seçim propagandası boyunca aktif bir rol oynamıştır. Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanı sıfatıyla, yerel devlet yetkilileriyle birlikte olağanüstü sayıda halk etkinliğine katılmıştır. Ancak bu etkinlikler iktidar partisi adına propaganda yapmak ve muhalefetteki kişileri eleştirmek için bir fırsat olarak kullanılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın kampanya faaliyetlerinin durdurulması ve devlet televizyonunda kapsamlı bir şekilde yer verilmesi de dahil olmak üzere, idari kaynakların amacı dışında kullanımının önlenmesi için çok sayıda şikayette bulunulmuştur. Cumhurbaşkanı'nın kampanya faaliyetleri yasal mevzuatta yer alan kampanya kurallarına aykırı bir şekilde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 sayılı paragrafına, 2002 Avrupa Konseyi Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'nun (Venedik Komisyonu) yayımladığı Seçim Konularında İyi Uygulama Kuralları'nın (İyi Uygulama Kuralları) 1.2.3a Bölümüne aykırılık teşkil etmektedir.

Seçime yirmi siyasi parti ve 165 bağımsız aday katılım göstererek seçmenlere geniş bir seçenek sunulmuştur. Adaylar genel anlamda serbestçe seçim kampanyalarını yürütebilmiş ve yaygın bir kampanya faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Ancak, Cumhurbaşkanı veya Başbakan için düzenlenen

¹ Bu raporun İngilizce versiyonu tek resmi belgedir. Ayrıca resmi olmayan bir Türkçe çevirisi de bulunmaktadır.

etkinliklerin gerçekleştirilmesi için muhalefet partilerinin mitinglerinin iptal edildiği veya sınırlandırıldığı münferit olaylar yaşanmıştır. Cumhurbaşkanına hakaret içerdiği düşünülen muhalefete ait bazı afişlerin kaldırılması için iki adet ceza mahkemesi kararı çıkarılmıştır. Kampanya sürecine, siyasi partilerin bürolarına karşı yapılan çok sayıda saldırı ve ciddi fiziksel saldırı olayları leke sürmüştür.

Ana birtakım konularda iyileştirmeye gerek duyulmasına rağmen, yasal çerçeve, tam anlamıyla ve etkili bir şekilde uygulandığı takdirde, demokratik seçimlerin yapılmasına genel anlamda elverişli niteliktedir. Örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü, ayrıca seçme ve seçilme özgürlüğü bir dereceye kadar Anayasa ve genel mevzuatta gereğinden fazla sınırlandırılmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanına hakaret ve aşağılamanın ceza hukukuna tabii olması ifade ve kampanya özgürlüğünü gereksiz yere sınırlandırmaktadır. AGİT/DKİHB'in yasal boşlukları ve belirsizlikleri gidermek üzere geçmişte yaptığı yasal reform tavsiyeleri genel anlamda dikkate alınmamıştır. Meclisteki 550 milletvekilinin sandalye dağılımı için kanunda öngörülen yöntem, oyların ağırlığından kaynaklanan önemli farklılıklar nedeniyle oyların eşitliği ilkesine aykırıdır. Olumlu bir gelişme ise Mart 2014'te her dilde kampanya yapma özgürlüğü getirilmiştir.

Hakimlerden oluşan Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yönetilen seçim idaresi seçimleri genel olarak profesyonel bir şekilde yürütmüştür. Elverişli siyasi partiler tüm kademelerdeki seçim kurullarına oy kullanmayan temsilci veya üye aday gösterme hakkına sahip olmuşlardır. Seçim kurullarının toplantıları halka açık yapılmamıştır ve YSK'nın tüm kararları internet sitesinde yayımlanmamıştır. YSK, sadece seçim gününe kadarki süreci kapsayan bir seçim takvimi yayınlamıştır. Bu nedenle, seçim günü sonrasıyla ilgili birtakım son başvuru tarihlerini netleştirme fırsatını kaçırmıştır. YSK'nın daha saydam bir şekilde çalışması seçim sürecine olan güveni artıracaktır. Seçim idaresi ve kampanya süreci ile ilgili konular da dahil olmak üzere, YSK'nın bazı kararları mevzuatla uyumlu değildir. Cumhurbaşkanının kampanyaya katılımıyla ilgili çoğu YSK kararlarında muhalefet şerhi yer almaktadır.

Genel anlamda seçmen kayıt sistemi gelişmiş bir sistemdir. YSK, seçmen listelerini iki haftalık bir askı süresinden sonra 8 Nisan'da kesinleştirmiştir. Yaklaşık 3 milyon seçmenin bir milletvekili seçiminde ilk kez yurtdışında oy kullanma şansına sahip olması iyi bir gelişmedir. Yurtdışı oy kullanma, 54 ülkede gerçekleşmiş, aynı zamanda seçmenler gümrük kapılarına da oy kullanabilmiştir.

Mevzuatta, kampanya finansmanı ile ilgili kapsamlı düzenlemeler yer almamaktadır. Sadece bağışların miktarı ve niteliğine ilişkin bazı sınırlamalara yer verilmektedir. Siyasi partiler, kampanya finansman kaynaklarını sadece yıllık olarak hazırlanan siyasi parti mali raporları yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne bildirmekle yükümlüdür. Kampanya süresince yapılan bağışlar ve siyasi partiler ile adayların harcamaları kamuoyu tarafından erişilebilir değildir. Raporların zamanında ve kamuoyuna açık bir şekilde yayımlanmaması, kampanya finansmanı çerçevesinin genel saydamlığını ve hesap verebilirliğini sınırlandırmaktadır.

Medya ortamı, çok çeşitli basın yayın organlarının varlığıyla canlı bir görünüm arz etmektedir. Ancak, yasal çerçevede halen çok fazla sınırlamalar yer almaktadır. İktidar partisini eleştiren medya kuruluşları, seçim döneminde devlet temsilcileri ve siyasi aktörler tarafından sindirilmeye çalışılmış ve baskıya maruz kalmışlardır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) yayın kuruluşlarının düzenlemelere uygunluklarını denetlemekle sorumludur. RTÜK'ün görünürdeki parti yanlısı işlevi saydamlığı ve bağımsızlığı konusunda birtakım endişelere yol açmıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim İzleme Heyeti medya izleme sonuçlarına göre, seçimlerin medyada haberleştirilmesi partizan bir çizgide kutuplaşmıştır. Buna göre, Devlet kanalı olan TRT1 de dahil olmak üzere, izlenen beş televizyon kanalından üçü, ücretli siyasi reklam sürelerinin büyük çoğunluğunu satın alan, iktidar partisinden yana önemli ölçüde bir taraflılık sergilemiştir. Cumhurbaşkanına iktidar partisinden lehine kapsamlı bir televizyon süresi ayrılmıştır.

Anayasa'ya göre, YSK kararları yargı denetimine açık değildir. Bu durum, güçler ayrılığı ilkesine ters düşmekte ve seçim idaresi ile ilgili konularda, AGİT taahhütlerine ve diğer uluslararası yükümlülüklerle aykırı bir şekilde yargı yoluna erişimi kapatmaktadır. YSK'nın Cumhurbaşkanı'nın kampanya sürecine katılımı ve medyada aşırı yer alması ile ilgili şikayet ve itirazları reddetmesi, seçim paydaşlarını seçimle ilgili ihtilaflarda etkili bir başvuru yolundan mahrum bırakmıştır. Anayasa Mahkemesi, temel hak ihlalleri ile ilgili davalarda yargı yetkisine sahiptir. Ancak Anayasa Mahkemesi'ne seçimlere ilişkin yapılan 16 başvurunun hiçbirisi seçim günü itibariyle karara bağlanmadığı için başvuru vakitlice cevap alabilecekleri bir başvuru yolundan mahrum bırakılmıştır.

Siyasi yaşamda yeterince temsil edilmemelerine rağmen, kadınlar kampanyalarda aktif rol oynamıştır. Anayasada toplumsal cinsiyet eşitliği güvence altına alınmıştır. Ancak, siyasi partilerin bu normu uygulamaları için bir yasal mekanizma bulunmamaktadır. Bazı partilerin toplumsal cinsiyet kotası koyması, bu konuda olumlu bir örnektir. Genel olarak, parti listelerindeki adayların yaklaşık yüzde 28'si kadın adaylardır. Sandık kurulu görevlilerinin yaklaşık yüzde 21'i, İlçe Seçim Kurullarının ise yüzde 1'den azı kadınlardan oluşmuştur. YSK'da ise sadece bir kadın üye bulunmaktadır.

Bu seçimlerde uluslararası gözlemciler akredite edilmişlerdir. Ancak mevzuatta, 1990 Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafına uygun bir şekilde, önceki PACE tavsiyeleri doğrultusunda ve İyi Uygulama Kuralları'nın II.3.2. bölümü uyarınca yurttaşların ve uluslararası gözlemcilerin izleme yapmasına olanak verecek yasal dayanak yoktur. İki sivil gözlemci grubu tarafından yapılan başvurular YSK tarafından reddedilmiştir.

Uluslararası gözlemciler tarafından ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezi değerlendirildiğinde, seçim gününün iyi bir şekilde organize edildiği söylenebilir. Birkaç münferit güvenlik vakası hakkında soruşturma başlatılmıştır. Kilit bir rolü yerine getirebilmek için çoğunlukla siyasi partiler adına kayıt yaptıran yurttaş gözlemci gruplarının ziyaret edilen çoğu sandıkta hazır bulunduğu görülmüştür. Usule ilişkin bazı önemli hatalar gözlemlendiği halde, oy sayma ve sonuç tutanaklarının hazırlanması işlemleri genel olarak saydam bir şekilde yürütülmüştür. Bazı yerlerde, uluslararası gözlemcilerin İlçe Seçim Kurullarına erişimleri engellenmiştir. Seçim gününde YSK ilk sonuçları yayımlamadığı halde, sandık kurulu sonuç tutanaklarına YSK'nın web sitesinden hak sahibi siyasi partilerin erişimine izin verilmiştir. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'a aykırı olduğu halde yayın organları seçim sonuçlarını saat 21:00'den önce açıklayarak seçmenlere önemli bilgiler vermiştir.

Çeşitli siyasi partiler ve bağımsız adaylar seçim sonuçlarına farklı düzeylerde itiraz etmişlerdir. Seçim gününden sonraki dönemde YSK toplam 23 şikayeti değerlendirmiş ve tümünü reddetmiştir. YSK kesin seçim sonuçlarını 18 Haziran günü ilan etmiştir. Sandık kurullarına göre ayrıştırılmış ayrıntılı seçim sonuçları aynı gün erişime açılmıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim İzleme Heyeti doğrudan kesin seçim sonuçlarına ilişkin herhangi bir şikayetten haberdar edilmemiştir.

II. GİRİŞ VE TEŞEKKÜR

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerinin daveti üzerine ve 14 ila 17 Nisan arasında yürütülen İhtiyaç Değerlendirme Heyeti'nin tavsiyeleri doğrultusunda, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi 7 Haziran 2015 Milletvekili seçimlerinin izlenmesi için bir Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) görevlendirmiştir. Ülke çapında görevlendirilen 12 uzman ve 18 uzun süreli gözlemciden oluşan bir çekirdek ekibin yer aldığı AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens başkanlık etmiştir. Heyet üyeleri AGİT'e üye 18 devletten seçilmiştir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, seçim sürecinin, demokratik seçimlere dair ortaya konan AGİT taahhütlerine, diğer uluslararası yükümlülükler ve standartlar ile birlikte ulusal mevzuata uygunluğunu değerlendirmiştir. AGİT/DKİHB'in Sınırlı Seçim Gözlem Heyetleri için uyguladığı standart yöntem doğrultusunda, heyet kısa dönem gözlemcilere yer vermemiş ve seçim günü işlemlerini içeren kapsamlı veya sistematik bir gözlem yapmamıştır. Ancak, heyet üyeleri sınırlı sayıda oy verme yerini ziyaret etmiş ve bazı ilçelerde sonuçların tutanağa geçirilmesini izlemiştir. Bu nihai rapor, 8 Haziran 2015 tarihinde yapılan basın toplantısında açıklanan Ön Bulgular ve Sonuçlar doğrultusunda hazırlanmıştır.²

Heyet, 7 Haziran günü seçim sürecini AGİT Parlamenterler Meclisi'ni (AGİT PA) temsil eden Ignacio Sanchez Amor'un başkanlığındaki heyet ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ni (AKPM) temsil eden Tiny Kox başkanlığındaki heyet ile birlikte izlemiştir. Vilija Aleknaitė-Abramkienė AGİT Başkan Vekili tarafından Özel Koordinatör ve kısa süreli AGİT gözlem heyetinin başkanı olarak görevlendirilmiştir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti 16 Haziran'a kadar Türkiye'de kalmış ve seçim sonrası gelişmeleri de izlemiştir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerine seçimlerin izlenmesine yönelik davetleri için, ve Dışişleri Bakanlığı'na, Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK), ulusal ve yerel yetkili makamlara ve adaylara, siyasi partilere ve sivil toplum örgütlerine sergiledikleri işbirliğinden dolayı teşekkürlerini sunar. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ayrıca görev boyunca gösterdikleri işbirliğinden dolayı AGİT'e üye devletlerin diplomatik temsilciliklerine ve uluslararası kuruluşlara şükranı borç bilir.

III. ARKA PLAN BİLGİSİ

Türkiye, yürütme erkinin Başbakan'a başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'na, yasama erkinin ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (parlamento) ait olduğu bir parlamenter Cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı devlet başkanlığı görevini icra eder ve yasama, yürütme ve yargı erklerine ilişkin bazı sınırlı görevleri vardır.

5 Ocak tarihinde YSK, 7 Haziran tarihini milletvekili seçim tarihi olarak ilan etmiştir. Bir önceki milletvekili seçimleri 2011 tarihinde yapılmış ve 2002 tarihinden bu yana mecliste çoğunluğa sahip Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) ardışık olarak üçüncü kez seçimleri kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Ağustos 2014'te, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan halk tarafından doğrudan seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur.

Seçimlerden önce, 550 üyeden oluşan mecliste AKP'nin 312, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 125 ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) 52 milletvekili bulunmaktaydı. Kürt yanlısı Halkların Demokrasi Partisi (HDP) ise bağımsız aday olarak seçilen 29 milletvekili ile temsil edilmekteydi. Geriye kalan 32 sandalyenin 5'i daha küçük partilere, 12'si bağımsız adaylara aitken 15'i boştu.

Anayasal reform uzun süredir Türkiye'nin siyasi gündeminde yer almaktadır. Bu seçimler, büyük bir ölçüde, siyasi sistemi parlamenter sistemden başkanlık sistemine dönüştürme potansiyelini beraberinde getiren önemli bir siyasi olay olarak görülmüştür. Yerel seçimler ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasıyla Mart ve Ağustos 2014'te yapılmıştır. AKP'nin aday gösterdiği Cumhurbaşkanı adayı seçimi kazanmış ve partinin adayları 81 ilden 48'inde belediye başkanı olarak seçilerek AKP'nin siyasi sistemdeki merkezi konumunu yeniden teyit etmiştir. Milletvekili seçimleri pek çok

² [Türkiye ile ilgili tüm önceki AGİT/DKİHB raporlarına buradan erişebilirsiniz.](#)

kişi tarafından üç seçimi de kapsayan daha uzun bir seçim döngüsünün bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

IV. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ

A. YASAL ÇERÇEVE

Milletvekili seçimleri temel olarak 1982 Anayasası, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki 1961 tarihli Kanun (Temel Hükümler Hakkında Kanun), 1983 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu ile 1983 Siyasi Partiler Kanunu (SPK) tarafından düzenlenmektedir.³ YSK tarafından çıkarılan düzenlemeler ve kararlar yasal çerçevenin bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak YSK, seçimlerin idaresine ilişkin hususlar, parti gözlemcilerin akreditasyonu ve kampanyaya ilişkin konular da dahil olmak üzere, bazı kilit konularda mevzuatı yeterince tamamlamamıştır. Ayrıca, bazı YSK kararları kurulun düzenleme yetkisini aşmış, açık bir yasal dayanaktan yoksun kalmış, kanunla tutarlılık sergilememiş veya yasaları demokratik ilkelerle tutarlı olmayan bir şekilde yorumlamıştır.⁴

YSK, seçim mevzuatını her yönüyle tamamlayıcı işlev gören, düzenleyici yetkisinin sınırları içinde kalan düzenlemeler benimsemeli, ve kapsamlı ve tutarlı bir yasal çerçeve oluşturmak için kanunlara uygun kararlar vermelidir.

Askeri yönetim döneminde kabul edilen Anayasada, temel ve hak ve özgürlükleri içermekle birlikte, temel ve hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik geniş kapsamlı teminatlardan ziyade devletin korunması için yasaklar ve sınırlamalara vurgu yapılmaktadır. Cinsiyet eşitliği teminat altına alınmıştır ancak etnik grupların haklarına dair güvenceler yoktur. Anayasa'da ulusal mevzuattan önce uluslararası hukuka öncelik verildiği halde, demokratik seçimlerin yapılmasında kilit rol oynayan örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü gibi konular ve seçime ilişkin bazı haklar Anayasa'da ve daha geniş yasal çerçevede gereğinden fazla sınırlandırılmıştır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (en son 2015'te değiştirilmiştir) halk toplantılarının barışçıl niteliğinden ziyade yasallığına odaklanmaktadır ve yakın zamanda yapılan değişikliklerle toplanma özgürlüğü daha da fazla sınırlandırılmıştır.⁵ Özellikle Cumhurbaşkanı'na hakaretin ceza hukukuna tabi olması ifade ve propaganda özgürlüğünü gereksiz bir şekilde sınırlandırmaktadır. Geniş anlamda temel hak ve özgürlükleri teminat altına alacak yeni sivil bir Anayasa hazırlama çalışmaları Ekim 2013'te sekteye uğramıştır.

Seçimlere ilişkin tam anlamıyla demokratik bir temel tesis etmek için, hükümetin yeni anayasa hazırlıklarında temel hak ve özgürlükler adına geniş güvenceler getirmesi teşvik edilmektedir. Bu süreç, kapsayıcı bir şekilde halk ile istişare halinde yürütülmelidir. Mevzuat, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların yanı sıra seçme ve seçilme hakkıyla tutarlı olmalıdır.

Milletvekili seçimlerini düzenleyen yasal çerçeve, tam anlamıyla ve etkili bir şekilde uygulandığı takdirde genel anlamda demokratik seçimlerin yapılmasına elverişlidir. Ancak, çerçeve son milletvekili seçimlerinden bu yana büyük ölçüde değişmemiştir, dolayısıyla daha önce AGİT/DKİHB tarafından yapılan çok sayıda tavsiye ele alınmamıştır. Mevzuatta, yurttaşların ve uluslararası

³ İlgili diğer kanunlar arasında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve medya ile ilgili çeşitli kanunlar yer almaktadır.

⁴ Söz konusu YSK kararları, oy pusulalarının basılması, sandık kurullarının oluşması ve Cumhurbaşkanı'nın kampanya faaliyetleri gibi seçimlerin idaresi ve kampanya süreciyle ilgili olmuştur.

⁵ Mart 2015 tarihinde, İç Güvenlik Paketi'nin bir parçası olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu halk toplantılarına katılımı daha fazla sınırlandıran ve kolluk kuvvetlerinin toplantı ve gösterilerde aslında orantısız güç uygulamasına yetki veren bir şekilde değiştirilmiştir.

gözlemcilerin seçimleri gözlemlemesi, YSK kararlarının yargı denetimine tabi olmaması ve kampanya finansmanı ile ilgili düzenlemelerin yetersiz oluşu gibi konularda bazı boşluklar ve belirsizlikler bulunmaktadır. Bazı bakımlardan Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun gereksiz bir şekilde ayrıntı içerdiği için değişen ihtiyaçlar karşısında usule dair meselelerde değişiklik yapılmasını zorlaştırırken, bazı hükümler de yeterince değildir. Olumlu bir gelişme olarak, yakın zamanda yapılan bazı değişiklikler önceki AGİT/DKİHB tavsiyelerini uygulamaya geçirmiştir. Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkındaki Kanun, Mart 2014'te gözden geçirilmiş ve her dilde kampanya yapılmasına izin verilmiştir. Bu düzenleme ilk kez bu seçimlerde yasal olarak uygulanmıştır.⁶ Yurtdışı oy verme işlemini kolaylaştıracak yeni hükümler 2012'de kabul edilmiştir.

Seçime ilişkin yasal çerçeve tam kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmeli ve geçmişte yapılan AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda değiştirilerek önemli boşluklar giderilmeli ve daha açık ve net bir hale getirilmelidir.

Siyasi partilerin seçimlere katılabilmeleri için çok sıkı birtakım koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Mecliste grubu olmayan partilerin toplam il sayısının en az yarısında ve bu illere ait ilçelerin en az üçte birinde teşkilatlarının olması gerekmektedir. Ayrıca seçimlerden en az altı ay önce genel kongrelerini yapmış olmaları gerekmektedir.⁷ Partilerin aynı zamanda illerin en az yarısında tam aday listesi çıkarmış olmaları şart koşulmaktadır. Ortak aday listesine veya seçim bloğu oluşturulmasına izin verilmemektedir. Siyasi partilerin, laiklik karşıtlığı, bölücülük, ve azınlıkların varlığı gibi konular da dahil olmak üzere, bazı siyasi ideolojileri desteklemeleri yasaktır. Bu sınırlamalar, uluslararası belgelerde teminat altına alınan, örgütlenme ve ifade özgürlüğünü zedelemekte ve siyasi çoğulculuğu gereksiz bir şekilde sınırlandırmaktadır.⁸

Ayrıca, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin yasal hükümler gereğinden fazla esnektir. Parti kapatma davası açma yetkisi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına aittir. Parti kapatma gerekçeleri, siyasi partilerin hedef ve faaliyetlerine ilişkin uluslararası hukukta yer alan kabul edilebilir sınırlamaları aşmaktadır. Siyasi Partiler Kanunu'nun ihlal edilmesi halinde öngörülen tek yaptırım partinin kapatılmasıdır.⁹

Siyasi partilerin seçimlere katılabilmeleri için öngörülen şartların gözden geçirilmesi, siyasi parti platformlarına getirilen sınırlamaların esnekleştirilmesi, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili çerçevenin daraltılması, temel hakların güçlendirilmesi ve çoğulculuğun daha fazla güçlenmesi için parti bloklarının oluşumuna izin verilmesi hususları düşünülmelidir.

⁶ Anayasa'nın 67. Maddesine göre, seçim kanunlarında yapılan değişiklikler kabul edildikleri tarihten itibaren bir yıl boyunca uygulanamazlar. Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun'un eski 58. Maddesi kampanya faaliyetlerinde kullanılacak dilin Türkçe olduğunu ifade etmekteydi. Milletvekili Seçim Kanunu'nda siyasi faaliyetlerde ve kampanya faaliyetlerinde Türkçe dışında başka bir dil kullanılmasını yasaklayan 81. madde hala yürürlüktedir.

⁷ Yetersiz teşkilat yapısı nedeniyle Hak ve Hakikat Partisi YSK tarafından kaydedilmemiştir. Siyasi Partiler Kanununa göre, en az 20 milletvekili olan partilerin mecliste parti grubu kurma hakkı vardır.

⁸ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5. paragrafına göre, AGİT'e üye Devletler 'ayrım yapmaksızın... tüm yurttaşların siyasi parti temsilcisi olarak siyasi veya kamusal göreve gelme ... hakkına saygı gösterecektir.' Ayrıca, Medeni ve Siyasi Hakları Sözleşmesi'nin 22.2. maddesine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. Maddesine, ve 2010 AGİT/DKİHB ve Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partiler için Rehber İlkeler'in 72., 80., ve 81. Maddelerine bakınız.

⁹ [Türkiye'de Siyasi Partilerin Yasaklanmasına İlişkin Anayasal ve Yasal Hükümlere Dair Venedik Komisyonu'nun Görüşü](#) 'ne göre, 'parti yasaklama ve kapatma, ancak devletin varlığına ve/veya egemenliğine karşı tehdit oluşturmak, temel demokratik düzene karşı tehdit oluşturmak, devletin toprak bütünlüğünü tehdit etmek için şiddete başvurmak, etnik, sosyal veya dini nefreti teşvik etmek, ve şiddete başvurmak veya şiddete başvurmakla tehdit etmek gibi istisnai durumlarda uygulanabilir.' Ayrıca bkz. 2010 AGİT/DKİHB ve Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partiler için Rehber İlkeler; madde 92 ila 96.

B. SEÇİM SİSTEMİ

Parlamento üyeleri (Milletvekilleri), 85 çok üyeli seçim bölgesinde nispi temsil sistemine göre dört yıllık dönem için¹⁰ kapalı siyasi parti listelerinden aday gösterilmek suretiyle veya bağımsız aday olarak seçilirler. 2015 yılının ilk aylarında, YSK güncel nüfus dağılımı istatistiklerini dikkate alarak yeniden sandalye dağılımı yapmıştır.¹¹ Kanunla düzenlenen sandalye dağılımı sistemi, kayıtlı seçmen sayısı ile seçim bölgelerinden çıkan sandalye sayısı arasında kayda değer bir farklılık doğmasına neden olmaktadır.¹² Sandalye başına düşen kayıtlı seçmen sayısı Bayburt ilinde 27.059, İzmir’de bir seçim bölgesinde ise 120.877 ile ülke çapındaki ortalamadan maksimum yüzde 70’lik bir sapma göstermiştir. Bu durum, AGİT’in 1990 Kopenhag Belgesi’nin 7.3 sayılı paragrafı, Avrupa Konseyi Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu’nun (Venedik Komisyonu) 2002 Seçimlerde İyi Uygulama Kuralları’nın I.2.2.2 sayılı bölümünde öngörülen oyların eşitliği ilkesine ve diğer uluslararası yükümlülüklerle ve standartlara ters düşmektedir.¹³

Oyların eşitliğini teminat altına almak için, sandalye dağılımı sistemi gözden geçirilerek seçim bölgelerindeki nüfus yoğunluğu farklılıkları sorunu giderilmelidir.

Mecliste sandalye alabilmek için siyasi partilerin ülke çapında kullanılan geçerli oy toplamının yüzde 10’una karşılık gelen ulusal seçim barajını aşmaları gerekmektedir. AGİT’e üye devletler arasında uygulanan en yüksek yüzde ile uygulanana bu baraj, meclisin temsil kabiliyetini etkilediği için kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Aralık 2014 tarihinde, CHP barajın yüzde 3’e düşürülmesi için bir yasa teklifi getirmiş ancak kabul edilmemiştir. 2014 yılında, mecliste temsil edilmeyen üç siyasi parti Anayasa Mahkemesi’ne ayrı ayrı başvuruda bulunarak baraja itiraz etmişlerdir. 5 Mart 2015 tarihinde, Mahkeme, yasalara yönelik itirazların bireysel başvuruya konu olamayacağı gerekçesiyle başvuruları reddetmiştir. AGİT/DKİHB, AKPM, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) daha önce siyasi çoğulculuğun artırılması için barajın düşürülmesini tavsiye etmişlerdir.¹⁴

Parlamentonun çoğulculuğunu ve temsil kabiliyetini artırmak, siyasi partilerin nitelikli sandalye dağılımı için seçim barajının düşürülmesi konusu ele alınmalıdır.

¹⁰ Seçim bölgesi başına sandalye sayısı 2 ila 30 arasından değişiklik göstermektedir.

¹¹ 5 Mayıs tarihinde HDP, YSK’ya dilekçe vererek, sandalye dağılımında esas alınan istatistiklerin manipüle edildiği iddiasıyla Bayburt ve Muş illerindeki sandalye dağılımının yeniden gözden geçirilmesini talep etmiştir. Başvuruda, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan ve YSK tarafından kullanılan nüfus istatistiklerinin ve İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan seçmen kütüğü istatistiklerinin bir analizi yer almıştır. 13 Mayıs tarihinde YSK başvuruyu reddetmiştir.

¹² 81 ilin her birine bir sandalye ayrılmıştır. Geri kalan 469 sandalye nüfuslarına oranla illere göre dağılmıştır. Bu durum, nüfus yoğunluğu düşük olan bazı illerin bir yerine iki sandalye ile temsil edilmesine yol açmaktadır.

¹³ Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 25. Maddesi ile ilgili Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’nin 1996 tarih ve 25 sayılı Genel Yorumu’nun 21. Paragrafına göre, ‘...Bir kişi bir oy ilkesi uygulanmalı ve her bir Devletin seçim sistemi çerçevesinde, her bir seçmenin oyu başka bir seçmenin oyuna eşit olmalıdır. Seçim sınırlarının çizilmesinde ve oyların tahsis edilmesinde kullanılan yöntem seçmen dağılımını çarpıtmamalı veya herhangi bir gruba karşı ayrımcı olmamalıdır; yurttaşların temsilcilerini özgürce seçme hakkını elinden almamalı veya makul olmayan bir şekilde sınırlandırmamalıdır.’ [İyi Uygulama Kuralları’nda Bölüm I.2.2.2.’ye](#) göre, sandalyeler seçim bölgelerine eşit bir şekilde dağılmalı ve izin verilen norm sapmaları yüzde 10’dan fazla olmayıp özel durumlarda dahi yüzde 15’i aşmamalıdır.

¹⁴ [Yumak ve Sadak - Türkiye, Başvuru no. 10226/03](#), davasında, (30 Ocak 2007), AİHM, barajın serbest seçim hakkını ihlal etmediğine hükmetmiştir. Ancak AİHM, barajı ‘aşırı’ olarak değerlendirmiş ve siyasi çoğulculuğu temin etmek için düşürülmesinin arzu edilir bir durum olduğuna kanaat getirmiştir. Ayrıca bkz. AGİT/DKİHB 22 Temmuz 2007 erken milletvekili seçimleri sonuç raporu ve 12 Haziran 2011 milletvekili seçimleri sonuç raporu.

V. SEÇİM İDARESİ

Milletvekili seçimleri dört-katmanlı bir seçim idaresi tarafından yönetilmiştir: YSK, 81 İl Seçim Kurulu, 1.067 İlçe Seçim Kurulu ve 174.220 Sandık Kurulu. YSK, 11 daimi üyeden oluşan bir yapıdır ve seçimlerin yürütülmesi ile yetkili 6 yıllığına seçilen yargıçlardan oluşmaktadır.¹⁵ Hak sahibi siyasi partiler YSK'ya oy hakkı olmayan üyeler atayabilmektedir.¹⁶ Mevcut durumda, oy hakkı olmayan üyeler AKP, CHP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Saadet Partisi (SP) temsilcileridir. Seçimler genel olarak profesyonel bir şekilde yürütülmüştür.

İl Seçim Kurulları her ilde yer almakta ve iki yıl süreyle atanan o ilin en kıdemli üç yargıcından oluşmaktadır. Bir önceki milletvekili genel seçimlerinde o ilde en fazla oy alan dört partinin her biri İl Seçim Kuruluna oy hakkı bulunmayan bir üye tayin etme hakkına sahiptir. İlçe Seçim Kurulları ilçedeki en kıdemli yargıcın başkanlığında yedi üyeden oluşmaktadır; dört üye siyasi partiler tarafından tayin edilmektedir ve iki kişi de kamu görevlisidir.¹⁷ Kanuna göre Sandık Kurulları, beşi siyasi partiler tarafından tayin edilen ve ikisi kamu görevlisi olan, yedi üyeden oluşur. Ancak, kısmen siyasi partiler tarafından yeter sayıda üye tayin edilmesindeki zorluklar nedeniyle ve boş üyeliklerin yerelde yaşayan vatandaşlar tarafından doldurulabileceğine dair yasal hükme rağmen, YSK, Sandık Kurulları'nın en az dört üyeden oluşabileceğine dair karar çıkarmıştır. Kanuna göre, Sandık Kurulu başkanı kura ile seçilir. Ancak, başkanların doğrudan atanması gibi farklı seçim yöntemleri uygulayan bazı İlçe Seçim Kurullarında bu usule uyulmamıştır.¹⁸ Toplam Sandık kurulu üye sayısının yaklaşık yüzde 21'i kadınlardan oluşmuştur.

Seçim idaresi, kurumsal bağımsızlık düzeyi konusundaki endişeler nedeniyle paydaşların güven eksikliğine maruz kalmıştır. Özellikle Adalet Bakanlığı'nın mahkemeler üzerindeki kontrolü güçler ayrılığı ilkesine ters düşmekte ve yargıçların bağımsızlığına gölge düşürmekte, YSK ve İl Seçim Kurulları üyelerinin ve İlçe Seçim Kurulu başkanları için de geçerlidir.¹⁹ Yargıçlara disiplin cezası verme, görevden alma ve yargıçların görevlerini ve görev yerini belirleme yetkisi Adalet Bakanlığı'na ait olduğu için, çalışan yargıçlardan oluşan seçim idaresi üzerinde de kontrol sahibi olduğu yolunda endişeler bulunmaktadır.²⁰

Yargının ve seçim idaresinin bağımsızlığını güçlendirmek için anayasal ve yasal çerçevenin gözden geçirilmesi düşünülmelidir. Bu sayede, kamuoyunun seçim idaresine duyduğu güven artacaktır.

YSK, 73.988.955 oy pusulası bastırmıştır. Bu sayı seçmen sayısından yaklaşık yüzde 30 daha fazladır. 405, 390 ve 200 pusuladan oluşan paketler basılmış ve sırasıyla köylerdeki, mahallelerdeki ve yurtdışındaki Sandık Kurulları'na dağıtılmıştır. YSK, basılıp dağıtılacak toplam pusula sayısını yasal

¹⁵ Altı üye Yargıtay'dan, beş üye Danıştay'dan seçilmektedir. YSK'nın bir kadın üyesi bulunmaktadır.

¹⁶ Son milletvekili seçimlerinde en yüksek oyu alan dört siyasi parti ve mecliste parti grubu olan siyasi partiler YSK'ya oy kullanma hakkı olmayan üye atayabilirler. HDP, son milletvekili seçimlerine parti olarak katılmamıştır. Ancak, mecliste grubu olduğu için YSK bu hükmü HDP'yi de kapsayacak şekilde yorumlamıştır.

¹⁷ İlçede teşkilat yapısı bulunan ve son milletvekili seçimlerinde en fazla oyu alan dört siyasi parti aday gösterebilir. Toplam 7.259 İlçe Seçim Kurulu üyesinden 416'sı kadındı.

¹⁸ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Misyonu'na Bartın, Beyoğlu, Cihanbeyli, Kırşehir, Kırklareli, Pertek, Tunceli, ve Zonguldak'ta seçim usullerine uyulmadığı bilgisi verilmiştir.

¹⁹ Yargının denetiminden sorumlu Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu'nun başkanı Adalet Bakanı'dır. 2014 yılında yapılan ve yargıyı daha fazla hükümet kontrolüne tabi kılan yasal değişikliklerden sonra birkaç bin hakim ve savcının görevi değiştirilmiştir. 2015 yılında hükümete ters düşen kararlar nedeniyle bazı hakim ve savcılar gözüaltına alınmış veya görevden alınmıştır.

²⁰ İyi Uygulama Kuralları Bölüm II.3.1(75)'e göre, 'yargı mensupları kamu görevi yürüten kişilerin yetkisi altında bulunmamalıdır.'. Bölüm 11.1.1(7)'de ise 'seçim kurullarına üye atayan kurumlar bu kişileri görevden alma yetkisine sahip olmamalıdır, zira böyle bir uygulama bağımsızlıkları konusunda şüphe uyandıracaktır. Keyfi görevden almalar kabul edilemez. Ancak, gerekçelerin kanunla açık ve sınırlandırıcı bir şekilde belirtilmiş olması kaydıyla disipline bağlı nedenlerden dolayı görevden almaya izin verilmektedir.' denmektedir

hükümleri ve önceki seçim uygulamalarını dikkate alarak belirlemiştir. YSK tarafından belirtildiği üzere, Mahalli İdareler Seçim Kanunu'na göre, toplam basılan pusula sayısı, kayıtlı seçmen sayısını yüzde 15'ten fazla aşamaz. Seçimlerin Temel Hükümlerin Hakkında Kanun ile Milletvekili Seçim Kanunu'na göre de her bir oy verme yerine 400 pusuladan oluşan bir paket dağıtılır. Az sayıda kayıtlı seçmenin olduğu yerler de dahil olmak üzere yurtiçindeki tüm Sandık Kurulları'na 405 ve 390 pusuladan oluşan paketlerin basılması ve dağıtılması kararı toplam 17.380.177 fazla oy pusulasının dağıtılmasına neden olmuştur.²¹

Seçim sürecinin saydamlığını ve sürece duyulan güveni artırmak için, oy pusulalarının basılması ve Sandık Kurulları'na dağıtılması ile ilgili hükümler gözden geçirilmeli ve Seçimlerin Temel Hükümlerin Hakkında Kanunda açık ve net bir şekilde tanımlanmalıdır; ayrıca fazladan basılan oy pusulaları konusunda hesap verilmesi için yeterli teminatlar getirilmelidir.

Seçim gününden önce, kısmen saydamlığın olmayışından dolayı, pek çok muhatap seçim idaresinin çeşitli kademelerine duydukları güvenle ilgili endişelerini dile getirmişlerdir. Önceki AGİT/DKİHB tavsiyelerine rağmen, seçim kurullarının toplantıları kamuoyuna açık bir şekilde yapılmamıştır ve YSK kararlarının hepsi internet sitelerinde yayımlanmamıştır. YSK, sadece seçim gününe kadarki süreci kapsayan bir seçim takvimi açıklamıştır. Bu nedenle, şikayetlerin bildirilmesi ve sonuçların açıklanması ile ilgili son tarihler kamuoyuna duyurulmamıştır.

Seçim idaresinin saydamlığını artırmak için seçim kurullarının toplantıları medya ve gözlemcilerle açık olmalıdır ve tüm düzenlemeler ve kararlar vakitlice YSK'nın internet sitesini de içerir şekilde, kamunun erişimine açılmalıdır,

8 ila 31 Mayıs tarihleri arasında 54 ülkede yurtdışı oy kullanımına imkan verilmiştir. Ek olarak, yurtdışında kayıtlı seçmenler 7 Haziran gününe kadar gümrük kapılarında oy kullanabilmişlerdir. Yurtdışı oy pusulaları Ankara'da bir sayım merkezine nakledilmiştir. Gümrük kapılarındaki pusulalar ise en yakın İlçe Seçim Kurulu'nda sayılmıştır.

Sandık Kurulu Başkanlarına ve bir Sandık Kurulu üyesine İlçe Seçim Kurulları tarafından eğitim verilirken, siyasi partiler kendi Sandık Kurulu üyelerini eğitmişlerdir. YSK tarafından hazırlanan eğitim materyalleri arasında, uygulanacak usulle ilgili videolar, kılavuzlar ve örnek formlar yer almıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti tarafından izlenen çoğu eğitim çalışması genel olarak iyi organize edilmiştir. Seçim komisyonlarının tüm üyelerine standart bir eğitim verilmesi iyi bir uygulamadır.²²

Seçim idaresi, Sandık Kurulu üyelerinin tamamına kapsamlı ve standart bir eğitim verilmesi konusunu düşünebilir.

YSK'ya göre, engelli seçmenler (606.082) zemin katlardaki oy verme yerlerine kaydedilmiştir. Böylelikle bazı oy verme yerlerinin bu şekilde erişilebilir olduğu düşünülmekle birlikte, çeşitli yerlerde engelli seçmenlerin sandıklara ulaşmak için yardım almaları gerekmiştir. Kanunda, görme engelli seçmenlerin kendi kendilerine oy kullanmalarına olanak veren uygulamaların şart koşulması yerine, akrabalarından veya kendi tayin ettikleri bir seçmenden yardım almaları öngörülmüştür.

²¹ Yurtiçi Sandık Kurulları'nın yaklaşık yüzde 14'ünde 200'den az seçmen bulunmaktaydı ancak buralara 405 veya 390 pusula verilmiştir.

²² İyi Uygulama Kuralları Bölüm II.3.1.(84)'e göre, seçim komisyonu üyelerinin seçim idaresinin her kademesinde standart bir eğitim almaları gerekmektedir. Böyle bir eğitim aynı zamanda siyasi partiler tarafından tayin edilen kurul üyelerine de verilmelidir.

YSK Türkçe olarak seçmenlerin bilgilendirilmesine yönelik üç ayrı televizyon spotu hazırlamıştır. Bunlardan ikisi seçmen kaydıyla ilgili olup biri seçim gününe ilişkin genel bilgiler vermektedir. İlk kez oy kullanacak çok sayıda seçmenin olmasına rağmen, oy kullanma prosedürlerine ilişkin bilgilendirme yapılmamıştır.²³ Bir sivil toplum örgütü, iki kişi adına YSK'ya başvuruda bulunmuş ve seçmen bilgilendirme spotlarının Kürtçe hazırlanmasını talep etmiştir. Kürtçe materyal yayınlanması halinde başka dillerde de yayınlanması gerekeceği gerekçesiyle, talep bizzat YSK başkanı tarafından reddedilmiştir. Talebin yenilenmesi üzerine, yayınlanan spotların seçmen bilgisi olmadığı gerekçesiyle YSK tarafından reddedilmiştir.²⁴

Seçim süreciyle ilgili genel anlayışı geliştirmek için, YSK, oy kullanma usulü de dahil olmak üzere seçimlerin çeşitli yönleriyle ilgili kapsamlı seçmen bilgilendirme çalışması yapabilir ve bu bilgiyi Türkçe dışındaki dillerde de erişilebilir yapabilir.

VI. SEÇMEN KÜTÜĞÜ

Türkiye'de pasif bir seçmen kayıt sistemi vardır. İçişleri Bakanlığı tarafından yönetilen adrese kayıtlı nüfus bilgi sistemine bağlı daimi bir seçmen kütüğü YSK tarafından muhafaza edilmektedir. Oy kullanmaya elverişli olmayan bazı seçmenlerle ilgili bilgiler Savunma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Genel anlamda seçmen kayıt sistemi gelişmiş bir sistemdir. Oy kullanma hakkına sahip toplam seçmenlerin sayısı yurtiçinde 53.741.838, yurtdışında 2.866.940'tır.

18 yaşından büyük vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. Ancak silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrenciler, ve kasten işlenen suçlardan hüküm giymiş ceza infaz kurumlarında bulunanlar, suçun ağırlığına bakılmaksızın oy kullanmaya elverişli kabul edilmez. Bu sınırlamalar, AGİT 1990 Kopenhag Belgesi'nin 7.3. ve 24. Paragraflarına, İyi Uygulama Kurallarına ve diğer uluslararası yükümlülüklerle uygun değildir.²⁵ Ayrıca, bir hükümlünün cezasının infaz süresi ancak tamamen sona erdiğinde oy hakkı iade edilmektedir ki bu durum hükmü ertelenen ve şartlı tahliye olan hükümlüler için yasağın uygulamada devam ettiği anlamına gelmektedir.

AİHM, iki davada Türkiye'nin hükümlülerin oy kullanma hakkına getirdiği yasağın fazla geniş olduğuna ve serbest seçim hakkının ihlaline yol açtığına hükmetmiştir.²⁶ Özellikle de hükümlülerinin oy kullanma hakkını kaybetme durumlarının işlenen suç ve verilen ceza ile orantılı olması gerektiğini ve hakkın cezaevinden salıverilme sonrasında iade edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bugüne kadar bu kararlar gerekli anayasal ve yasal reformlar yapılarak uygulanmamıştır. Ancak 23 Şubat'ta YSK AİHM kararını kısmen uygulayan bir karar çıkarmıştır. Bu kararda mahkeme kararlarından birine ve uluslararası sözleşmelerin ulusal kanunlara göre öncelik taşıyacağını öngören Anayasa'nın 90.

²³ YSK'ya göre, bu seçimlerde 1.103.044 seçmen ilk kez oy kullanmıştır.

²⁴ YSK kararından sonra 28 Nisan'da, bir sivil toplum örgütü Ombudsman ve Ulusal İnsan Hakları Kurumu'na dilekçe vererek YSK'nın seçmen eğitimi uygulamasında dile dayalı ayrımcılık yaptığını iddia etmiştir. İki kurum da seçim gününden önce meseleyi ele almamıştır.

²⁵ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3 sayılı paragrafına göre, katılımcı Devletler 'yetişkin yurttaşların evrensel ve eşit seçme ve seçilme hakkını teminat altına alacaktır'; 24. Paragrafa göre ise, hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar 'kesin bir şekilde kanunun amacıyla orantılı olmalıdır'. BM İnsan Hakları Komitesi'nin 1996 tarihli ve 25 sayılı Genel Yorumu'nun 25. Maddesi'nin 14. Paragrafına göre, oy kullanma hakkından mahrum bırakma gerekçeleri 'nesnel ve makul' olmalıdır ve 'eğer oy kullanma hakkından mahrum bırakılmanın gerekçesi mahkumiyet ise, bu hakkın askıya alındığı süre suç ve verilen ceza ile orantılı olmalıdır'. Ayrıca, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin CM/Rec(2010)4 sayılı Tavsiye Kararının silahlı kuvvetler üyelerinin insan haklarına ilişkin 58. Paragrafına göre 'Silahlı Kuvvetler üyelerinin seçme ve seçilme haklarına getirilmiş ve artık gerekli olmayan ve meşru bir amaç gütmeyen her türlü sınırlama kaldırılmalıdır'.

²⁶ Bkz: [Soyler - Türkiye, başvuru no. 29411/07](#), 17 Eylül 2013 ve [Murat Vural - Türkiye, başvuru no. 9540/07](#), 21 Ekim 2014.

maddesine atıfta bulunarak cezaevi dışındaki tüm hükümlülerin, cezaları infaz edilmiş olsun olmasın, oy kullanma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir.²⁷ Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülere ilişkin madde Anayasa'da yer aldığı için YSK kararında bu konuda getirilen sınırlamalara yer verilmemiştir.

Meclis, hükümlülerin oy verme hakkına ilişkin AİHM kararlarını tam anlamıyla uygulamalıdır. Ayrıca, Silah altındaki er ve erbaşlara getirilen oy verme yasağı kaldırılarak Anayasa uluslararası yükümlülüklerle uygun hale getirilmelidir.

YSK, İlçe Seçim Kurulları'nda ve çevrim içi olarak yayınladığı iki haftalık askı süresinin sonunda seçmen kütüklerini 8 Nisan'da, yani seçim gününden neredeyse iki ay önce, kesinleştirmiştir. Seçmen bilgilerinde yapılması talep edilen toplam değişiklik sayısı yurtiçinde 366.673, yurtdışında 38.276 olmuştur. Yurtdışı oy kullanma işleminden sorumlu İlçe Seçim Kurulu AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne oy kullanma işlemi sırasında seçmen kayıtlarıyla ilgili yaklaşık 300 şikayet başvurusunun konsolosluk görevlileri ve seçmenler tarafından yapıldığını, bunların çoğunlukla sistemde güncellenmeyen seçmen adresleriyle ve seçmenlerin tercih ettikleri yerlerde oy kullanamamalarıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir.

Daha doğru bir seçmen kaydı oluşturmak ve seçmenlerin katılımını kolaylaştırmak için seçmen listelerinin incelenmesi için verilen sürenin uzatılması ve değişiklik için son tarihlerin seçim gününe daha fazla yaklaştırılması konuları dikkate alınabilir.

Sandık Kurulu üyeleri ve Sandıklarda görevli polis memurları dışındaki seçmenlerin, ikamet ettikleri yere bağlı Sandık Kurullarında oy kullanmaları gerekmektedir. Mevzuata göre, milletvekili seçimlerinde oy kullanmak zorunludur. Ancak seçmenlerin, tıbbi kurumlarda, bakım ve huzur evlerinde kalan kişilerle geçici işçiler gibi seçmenlerin geçici olarak ikamet ettikleri yerlerde oy kullanmalarına imkan sağlayan düzenlemeler bulunmamaktadır.

Tıbbi kurumlardaki ve bakım ve sosyal hizmet tesislerindeki kişilerin katılımını sağlamak için yetkililer alternatif oy verme yöntemlerini değerlendirmeye alabilirler.

VII. ADAY KAYDI

Yirmi beş yaşını dolduran, hukuki ehliyete sahip ve ilkökul mezunu tüm yurttaşlar seçimlerde aday olma hakkına sahiptir. Zorunluğu askerliğini yapmamış olan yurttaşlar, kamu hizmetinden yasaklı olanlar veya hafif suçlar da dahil olmak üzere geniş çaplı bir dizi suçtan hüküm giyenler, affedilseler dahi seçimlerde aday olma hakkına sahip değildir. Ayrıca, aday olma hakkının iadesi, ceza infaz kurumundan salıverilme üzerine otomatik olarak gerçekleşmez.²⁸ Adaylık hakları üzerindeki bu yasaklar ve aday olma hakkının iadesi ile ilgili kriterler 1990 AGİT Kopenhag Belgesi de dahil olmak üzere çeşitli uluslararası belgelerde koruma altına alınan seçilme hakkı gibi temel bir hakla

²⁷ Karar, hapis cezası bekleyen, cezası ertelenmiş, şartlı tahliyede olan ve denetimli serbestlikten faydalanan bireyler için geçerlidir. YSK aynı kararı 2014 yılında yerel seçimler ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri için de çıkarmıştır.

²⁸ 2011 yılında verilen bir Anayasa Mahkemesi Kararına göre, Adli Sicil Kanununda yer alan ve seçimlerde aday olunmasına ömür boyu yasak getiren bir hüküm iptal edilmiştir. 2012 yılında kanunda değişiklik yapılarak cezanın tam infazının üzerinden en az üç yıl geçmesi, iyi bir yaşam sürdürdüğünün kanıtlanması ve yeni hüküm giymemiş olunması halinde adaylık hakkının iade edilmesi fırsatı getirilmiştir. 15 yılın sonunda adli siciller silinmektedir.

örtüşmemektedir.²⁹ Ayrıca, askerliğini yapmamış kişilere getirilen yasak, uluslararası hukukta tanındığı haliyle vicdan özgürlüğü hakkını ihlal etmektedir.³⁰

Bağımsız adayların bir depozito yatırması gerekmektedir. Bu miktar, ancak aday seçilirse iade edilmektedir.³¹ Bu uygulama, aşırı yüksek bir oy oranı olmamak kaydıyla bir adayın belli bir sayının üzerinde oy alması halinde depozitonun iade edilmesi gerektiği yönündeki uluslararası iyi uygulamalara aykırıdır.³²

Yetkili makamlar, uygulamaları uluslararası yükümlülükler ve iyi seçim uygulamalarıyla uyumlu hale getirmek için milletvekili adaylarının elverişlilik şartlarını ve adaylık haklarının iadesi ile ilgili hükümleri gözden geçirmeyi düşünmelidir. Ayrıca, adaylık depozitolarının iadesi için makul bir eşik belirlemek adına depozitolarla ilgili hükümlerin değiştirilmesini düşünmelidir.

Aday olarak gösterilebilmek için kişilerin kamu görevinden ve bazı resmi görevlerden istifa etmeleri gerekmektedir.³³ Görevinden istifa eden hakimler, savcılar ve askeri görevliler, seçilmedikleri takdirde görevlerine iade edilememektedir. Seçilmeyen kamu görevlilerinin görevlerine iade edileceğinin bir güvencesi yoktur.³⁴ İstifa dilekçelerinin verilmesi için son tarih 10 Şubat olarak belirlenmiştir. Bu tarih, adaylık başvuruları için belirlenen son tarihten yaklaşık iki ay öncesine denk gelmektedir. Devlet görevinden istifa etmedikleri gerekçesiyle bazı adaylar hakkında YSK'ya itirazda bulunulmuştur.³⁵

Aday kayıt süreci genel anlamda içermeci bir şekilde seyretmiştir. Ancak, bazı adaylar, askerliklerini yapmadıkları gerekçesiyle, geçmişteki hükümlerinden dolayı YSK tarafından elverişsiz kabul edilmiş birkaç aday ise YSK ve İl Seçim Kurulları tarafından depozitoyu ödeyemedikleri için reddedilmiştir. Bunu takiben, adaylardan ikisi Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunarak YSK'nın adaylıklarını reddetmesine itiraz etmiş ve Anayasada teminat altına alınan seçilme haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Mahkeme, seçimlerden önce bu başvuruları karara bağlamamıştır. Aday gösterme, aski süresi ve itiraz sürelerinin sonunda, 24 Nisan'da YSK 9.861 adayla 20 siyasi partinin ve 165 bağımsız milletvekili adayının kayıt yaptırdığını ilan etmiştir. Olumlu gelişmelerden biri, bazı siyasi partilerin cinsiyet kotası uygulamış olmasıdır. Toplamda parti listelerindeki adayların yüzde 28'ikadınlardan oluşmaktadır.

²⁹ Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. Maddesi ile ilgili 25 sayılı Genel Yorum'un 15. Paragrafına göre, 'Başka yönlerden aday olmaya elverişli kişiler makul olmayan veya ayrımcı şartlar nedeniyle elverişsiz kabul edilmemelidir.' 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5 sayılı paragrafına göre, katılımcı devletler yurttaşların siyasi veya kamusal makamlara gelmek için aday olma haklarına ayırım gözetmeksizin saygı göstermelidir. Devamındaki 24. Paragrafta ise hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamaların 'kanunun amacıyla kesin bir şekilde orantılı olması' gerektiği ifade edilmektedir.

³⁰ Türkiye'de vicdani retçiler için askerlik hizmetine alternatif bir hizmet bulunmamaktadır. 30 Temmuz 1993'te, 22 sayılı Genel Yorumu'nda, 'ölümcül kuvvet kullanımının vicdan özgürlüğüyle ve kişinin dinini veya inancını yaşama hakkıyla ciddi şekilde çelişebileceği' gerekçesiyle, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Uluslararası Medeni ve Siyasi Hakları Sözleşmesi'nin 18. Maddesinin askerlik hizmetine karşı vicdani reddi de kapsadığına açıklık getirmiştir. Ayrıca bkz. AIHM kararları *Bayatyan - Ermenistan*, başvuru no. 23459/03, 7 Temmuz 2011 ile Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 13 Kasım 2012 tarihli [Türkiye ile ilgili İlk Raporu Dair Sonuç Gözlemleri](#).

³¹ Bu seçimlerde ödenmesi gereken depozito miktarı 10.167 TL olarak belirlenmiştir (yaklaşık 3.500 Avro). Depozitonun ödenmemiş olması nedeniyle en az iki aday YSK tarafından en az iki bağımsız aday da İl Seçim Kurulları tarafından reddedilmiştir.

³² İyi Uygulama Kuralları Bölüm I.1.1.3.

³³ Seçimlerde aday olabilmek için belli görevlerden istifa etmeleri gerekip gerekmediği konusunda yönlendirmenin bilginin istendiği birkaç talebi, bilgi vermekle yükümlü olmadığı gerekçesiyle, resmi olarak reddetmiştir. Buna karşın, YSK kurumların kendi personelleri ve kurul üyeleri ile ilgili talep ettikleri benzer bilgilere yanıt vermiştir.

³⁴ Seçimlerde aday olmak için istifa eden bir hakim, CHP listesinden aday gösterilmemesi üzerine görevinin iade edilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur.

³⁵ Bu itirazlardan birisi kabul edilmiş ve kişinin adaylığı YSK tarafından iptal edilmiştir.

Cinsiyet kotaları ve kadınların seçilebilir sıralardan aday gösterilmelerini de içerir şekilde kadın adayların desteklenmesi için geçici özel yasal tedbirlerin uygulanması düşünülmelidir. Siyasi partiler her bir cinsiyetten asgari aday sayısı belirlemeyi düşünebilirler.

VIII. SEÇİM KAMPANYASI

A. KAMPANYA ORTAMI

Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun, adil ve eşit bir kampanya ortamı sağlanması amacıyla, kampanya sırasındaki davranışların düzenlenmesine ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. Kanun, farklı kampanya kurallarına tabi iki ayrı kampanya dönemi getirmektedir. 28 Mayıs'ta başlayan ve 6 Haziran 18:00'da sona eren resmi kampanya dönemi sırasında, daha katı düzenlemeler ve daha geniş eşitlikçi ilkeler uygulanmıştır.³⁶ Sadece son 10 günlük dönemin sıkı bir düzenlemeye tabi olması daha geniş kampanya sürecinin düzenlemeye daha az tabi olmasına neden olmaktadır ve kampanya sırasında tam bir yarışma alanı sağlanmasına hizmet etmemektedir.

Eşitlikçi bir kampanya ortamı tesis etmek için, idari kaynakların ve resmi görevlerin kampanya amacıyla kötüye kullanılması da dahil olmak üzere, kampanya ile ilgili tüm yasakların tüm kampanya dönemi boyunca geçerli olmasını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması düşünülmelidir.

HDP ilk kez bu seçimlerde bir siyasi parti olarak yer almıştır. Eski meclisteki milletvekillerinin tümü bağımsız milletvekili olarak seçilmiştir. Bu seçimlere yirmi siyasi parti katılım göstererek seçmenlere geniş bir seçenek sunulmuştur.

Kampanya ortamına, adayların önemli konularla ilgili aktif katılımı damgasını vurmuş, kampanya faaliyetlerine çok sayıda seçmen katılmıştır. İktidar partisi ile diğer adaylar arasında kutuplaşma göze çarpmıştır ve sıklıkla cepheleşen bir kampanya söylemine başvurulmuştur.³⁷ Kampanya süresince en önde gelen konu, siyasi sistemin, Cumhurbaşkanı ve AKP'nin desteklediği ve diğer adayların karşı çıktığı başkanlık sistemine dönüştürülmesi olmuştur. Sosyo-ekonomik konular, Kürt-Türk barış süreci ve Orta Doğu'da devam eden durum da etraflıca tartışılmıştır.

Kampanya sırasında temel özgürlüklere genel anlamda saygı gösterilmiştir. Adaylar genel olarak serbestçe seçim kampanyalarını yürütebilmiş ve yaygın bir kampanya faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Ancak, Cumhurbaşkanı veya Başbakan için düzenlenen etkinliklerin gerçekleştirilmesi için muhalefet partilerinin mitinglerinin iptal edildiği veya sınırlandırıldığı münferit olaylar yaşanmıştır.³⁸ Bazı siyasi partiler kampanya mekanı tahsisıyla ilgili memnuniyetsizliklerini ifade etmişler ve kampanya malzemelerinin, yerel yetkililer tarafından da, kaldırıldığını veya zarara uğradığını bildirmişlerdir.

³⁶ On günlük kampanya süresince tüm devlet törenleri ve hükümetin faaliyetlerine ilişkin konuşmalar yasaktır. Ayrıca Başbakan, Bakanlar ve Milletvekillerinin kampanya turları sırasında kamuya ait araçları kullanmaları ve protokol toplantılarına ve törenlerine katılmaları yasaktır. Kamu görevlileri kampanya turlarına katılamazlar.

³⁷ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyetinin cepheleşmeye dayalı kampanya söylemini izlediği mitingler şöyledir: 16 Mayıs'ta Adana'da düzenlenen CHP mitingi, Bursa'da düzenlenen AKP mitingi ve Konya'da düzenlenen MHP mitingi; 17 Mayıs'ta İstanbul'da düzenlenen AKP mitingi ve Adana'daki HDP mitingi, 19 Mayıs'ta Ankara'da yapılan Vatan Partisi mitingi; 22 Mayıs'ta Samsun'daki Saadet Partisi mitingi; 31 Mayıs'ta İstanbul'daki MHP mitingi, Ankara'daki CHP mitingi ve Diyarbakır'daki AKP mitingi.

³⁸ Saadet Partisi, sonrasında Cumhurbaşkanı için bir etkinlik düzenlendiğinden dolayı, 27 Mayıs tarihinde Uşak'ta yapmayı planladığı mitingi iptal etmiştir. İlçe Seçim Kurulu tarafından Sakarya'da 9 Mayıs'ta yapılması için tarih verilen Saadet Partisi mitingi, Başbakan'ın katılacağı bir etkinlik nedeniyle başka bir tarihe ertelenmek zorunda kalmıştır. Vatan Partisi tarafından 29 Mayıs'ta Adana'da yapılmasına izin verilen miting Cumhurbaşkanı'nın katıldığı bir etkinlik nedeniyle sınırlandırılmıştır.

Mayıs ortasında Kırıkkale ve Ankara Ceza Mahkemeleri bazı MHP afişlerinin Cumhurbaşkanına hakaret ettiğine ve Ceza Kanunu'na aykırı bir şekilde nefrete teşvik ettiğine hükmetmiştir. Mahkemeler tüm il valilerinin ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bu türden bütün afişleri kaldırmaları talimatını vermiştir. 2 Haziran günü, Cumhurbaşkanı kampanya konuşmaları sırasında kendisine hakaret ettiği gerekçesiyle CHP Genel Başkanına karşı hukuk davası açmıştır.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne, öğrencilere ve devlet memurlarına amirleri tarafından AKP'nin kampanya mitinglerine katılmaları için talimat verildiği iddiaları bildirilmiştir ve bu konuyla ilgili olarak 29 Mayıs'ta İstanbul Başsavcılığı'na şikayette bulunulmuştur. Bu tarz yersiz nüfuz kullanma faaliyetleri, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 ile 7.7. paragraflarına aykırı şekilde, yurttaşların cezalandırılma korkusu olmaksızın fikir sahibi olma ve fikirlerini ifade etme yeteneklerini zedelemektedir.³⁹

Devlet yetkilileri ve yerel makamlar da dahil olmak üzere, kamu idaresinin tarafsızlığını sağlamak için çaba gösterilmeli ve devlet memurlarının baskı görmesi ile ilgili konular ele alınarak memurların korunması gözetilmelidir.

Seçim öncesi meclisin en büyük dört siyasi partisi, ülke çapında çok sayıda yüksek katılımlı en görünür kampanyaları yürütmüştür. Kanunlara göre yasak olmasına rağmen, bu partiler aynı zamanda yurt dışında da kampanya yapmışlardır.⁴⁰ Kampanya süreci, mitingler, pankartlar, afişler, sokak kampanyaları ve kapı kapı dolaşılan ziyaretlerin yapıldığı ve medya reklamlarının verildiği canlı bir ortamda gerçekleşmiştir.⁴¹ Adaylar ve partiler yaygın bir şekilde sosyal medyayı kullanmıştır. Türkçe'nin yanı sıra bazı durumlarda Kürtçe, Arapça, Süryanice ve Zaza dilleri de kampanyalarda kullanılmıştır.⁴² Çoğu aday cinsiyet konularını ele alırken özellikle HDP cinsiyet eşitliği konusunda sesini çok yükseltmiştir. Kadınlar, kampanyalarda aktif bir rol oynamakla birlikte daha az görünür bir rol oynamıştır ve daha çok kapı kapı dolaşılan ziyaretlere odaklanmışlardır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne ziyaret ettiği kampanya etkinliklerinde kadınların ortalama katılımı yaklaşık yüzde 30 olmuştur.

Anayasaya göre Cumhurbaşkanı'nın partili olmama ve görevini tarafsız bir şekilde icra etme yükümlülüğü bulunmaktadır.⁴³ Cumhurbaşkanı, Devlet Başkanı sıfatıyla, kampanya süresi boyunca yerel kamu yetkilileriyle birlikte olağanüstü bir sayıda halk etkinliğine katılmış bu etkinlikleri hükümeti övmek, iktidar partisi adına kampanya yapmak ve muhalefetteki kişileri eleştirmek için bir

³⁹ Paragraf 5.4.'e göre, katılımcı Devletler 'Devlet ile siyasi partilerin birbirinden açık ve net bir biçimde ayrı olduğunu' kabul ederler; Paragraf 7.7.'ye göre ise, 'kanunların ve kamu politikalarının siyasi kampanya yürütmeye izin verecek şekilde uygulanmasını sağlamayı, idari eylemlerin, şiddetin veya sindirmenin siyasi partileri ve adayları özgürce görüşlerini ifade etmekten alıkoymaması veya seçmenleri bu görüşleri öğrenmek ve tartışmaktan mahrum bırakmaması veya oylarını cezalandırma korkusu olmaksızın kullanabilmeleri için çaba sarf etmelidir'.

⁴⁰ Örneğin, Başbakan ve AKP Başkanı 3 Mayıs'ta Almanya'da; CHP Başkanı 25 Nisan'da Almanya'da; MHP Başkanı 26 Nisan'da Almanya'da; HDP Eş başkanları 18 Nisan'da İsviçre'de, 1 Mayıs'ta Fransa'da ve 25 ve 26 Nisan'da Avusturya'da miting düzenlemiştir.

⁴¹ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Misyonu toplamda 45 kampanya etkinliğine katılmıştır.

⁴² AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Misyonu bu dillerin Adana, Diyarbakır, İzmir, Van ve Mardin'de kullanıldığını gözlemlemiştir.

⁴³ Anayasa'nın 101 ve 103. Maddelerine göre Cumhurbaşkanı'nın partisi ile ilişkisinin kesilmesi ve görevini tarafsız bir şekilde yürüteceğine dair ant içmesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanı, doğrudan halk tarafından seçildiği gerekçesiyle ülkenin siyasi geleceği ile ilgili kamuoyu önünde konuşma hakkının olduğunu ifade etmiştir.

fırsat olarak kullanmıştır. ⁴⁴ Cumhurbaşkanı'nın kampanyası 10 günlük resmi kampanya süresi boyunca da devam etmiştir.⁴⁵ Bu uygulama, devlet kaynaklarının kampanya amaçlı olarak kullanılmayacağı kuralı da dahil olmak üzere, kampanya kurallarına aykırıdır ve 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4. paragrafına terstir.⁴⁶

30 Mayıs'ta İstanbul'un fethinin 562. yılını kutlamak için büyük bir etkinlik düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın (AKP Genel Başkanı olarak takdim edilmiştir) yaptığı konuşmalarda AKP hükümeti övülmüştür. Etkinlikten önce, YSK, kanuna aykırı bir şekilde, etkinliğin yasak olmadığına dair karar vermiştir.⁴⁷ 19 Mayıs günü MHP YSK'ya başvuruda bulunarak Cumhurbaşkanı'nın bu etkinliğe ve kampanya sürecinin son 10 gününde yapılacak açık hava mitinglerine katılımının yasaklanmasını talep etmiştir. YSK bu talebi reddetmiştir.⁴⁸

Seçim sürecinin güvenilirliğini ve kamuoyunun sürece duyduğu güveni artırmak için yetkili makamlar, Cumhurbaşkanı ve adaylar da dahil olmak üzere, devlet görevlilerinin makamlarını seçimle ilgili amaçları doğrultusunda avantaj sağlamak adına kullanmamaları için Devletle siyasi partiler arasında açık bir ayırımın sağlanması adına güvenceler getirmelidir.

Adaylara ve siyasi parti bürolarına düzenlenen çok sayıda saldırı kampanya sürecine gölge düşürmüştür.⁴⁹ 18 Mayıs'ta Adana ve Mersin'deki HDP bürosunda iki bomba patlamıştır. 23 ve 26 Mayıs'ta bir AKP bir CHP adayı yaralanmıştır. 4 Haziran'da Erzurum'da HDP mitinginin hedefli bir şekilde dağıtılması sırasında 38 kişi yaralanmıştır. 5 Haziran'da Diyarbakır'daki HDP mitinginde iki bomba patlatılmıştır. Dört kişi hayatını kaybetmiş, 100'ün üzerinde insan yaralanmıştır. Bütün bu olaylarla ilgili polis soruşturması başlatılmıştır.

B. KAMPANYA FİNANSMANI

Mevzuatta kampanya faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde düzenleyen hükümler bulunmamaktadır. Sadece bağışların miktarı ve niteliği konusunda bazı sınırlamalar getirilmiştir. Genel parti harcamaları ve kampanya ile ilişkili harcamalar konusunda bir sınırlama yoktur. Siyasi partiler kampanya fonlarını sadece yıllık parti mali raporları yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne bildirmekle yükümlüdür; bağımsız adaylar ise vergi beyannameleri yoluyla bildirimde bulunmaktadır. Siyasi Partiler Kanunu'nda, finansmanla ilgili hükümlerin ihlal edilmesi halinde uygulanacak yaptırımlara yer verilmektedir. Bağışla ilgili hükümlerin ihlal edilmesi halinde altı ay ila üç yıl hapis cezası öngörülmekte; raporlama şartlarının ihlali halinde ise üç ila altı ay arası hapis cezası ve 15 ila 60 milyon TL arası para cezası verilebilmektedir. Partilerin ve adayların kampanya süresince yaptıkları katkılar ve harcamalar kamuoyu tarafından erişilebilir olmamıştır.. Bu bilginin vakitlice kamuoyuna açıklanmaması

⁴⁴ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Misyonu 29 ve 30 Mayıs'ta Adana ve Ankara'da, 1 ve 4 Haziran'da Erzurum ve Manisa'daki etkinlikleri gözlemlemiştir. 31 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı TRT 1'de iki saatlik bir televizyon röportajında yer alarak temelde AKP propagandası yapmıştır. Cumhurbaşkanı, doğrudan halk tarafından seçildiği gerekçesiyle ülkenin siyasi geleceği ile ilgili kamuoyu önünde konuşma hakkının olduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı genel olarak konuşmalarında doğrudan AKP'nin adını zikretmekten kaçınmıştır.

⁴⁵ Cumhurbaşkanlığı web sitesinde bu halk etkinlikleri 'açılış töreni' olarak anılmıştır. Resmi kampanya sürecinin başlamasından sonra ise web sitesinde bu etkinliklere 'halka buluşma' adı verilmiştir.

⁴⁶ Paragraf 5.4.'e göre 'Devletle siyasi partiler arasında açık ve net bir ayırımın olması gerekir; özellikle de siyasi partiler Devletle birleştirilmeyecektir.'

⁴⁷ 10 günlük resmi kampanya süresi boyunca devlet törenleri yasak olduğu halde, milli bayramlar için istisna getirilmiştir. Ancak bahsi geçen gün bir milli bayram değildir.

⁴⁸ 30 Mayıs için düzenlenen etkinliğin, 10 günlük resmi propaganda sürecinde devlet törenlerinin yapılamayacağına dair yasak getiren seçim kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle ve etkinliği düzenleyen yerel makamların savcılığa bildirilmesi gerektiği görüşüyle, bir YSK üyesi karşı oy kullanmıştır.

⁴⁹ İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanan ve 1 Ocak ila 24 Mayıs arasındaki dönemi kapsayan istatistiklere göre, parti bürolarına toplam 84, parti üyelerine veya adaylara karşı ise 49 fiziksel saldırı kaydedilmiştir.

kampanya finansmanı çerçevesinin genel saydamlığını ve hesap verebilirliğini sınırlandırmakta ve Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun (GRECO)⁵⁰ tavsiyeleri de dahil olmak üzere, kampanya finansmanına ilişkin uluslararası standartlara ve iyi uygulamalara ters düşmektedir. Siyasi partilerin hiçbiri gönüllü olarak kampanya finansmanlarını açıklamamıştır.⁵¹

Uluslararası iyi uygulamalar ve GRECO tavsiyeleri doğrultusunda, yetkililer, düzenli, vakitli ve saydam bir şekilde nakdi ve aynı katkı ve harcamaların beyan edildiği bir raporlama yapmayı düşünebilirler. Bu raporlar vakitli bir şekilde kamuoyuna açıklanabilir ve kurumsal denetimin etkinliği artırılabilir.

Son milletvekili seçimlerinin sonuçlarına dayanarak AKP, CHP ve MHP yüzde yedilik baraj ilkesi doğrultusunda kampanya faaliyetleri için hazine yardımı almaya hak kazanmışlardır. Toplam hazine desteği 2015 yılı için 531 milyon TL olmuştur. HDP, önceki milletvekilleri bağımsız aday olarak seçildiği için hazine desteği almaya hak kazanmamıştır ve dolayısıyla kampanyasını genel olarak destekçilerin gönüllü katkılarıyla fonlamak durumunda kalmıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen çoğu siyasi parti ve bağımsız aday kampanya yeteneklerini sınırlayan ve hazine desteği almaya elverişli siyasi partilere göre kendilerini dezavantajlı konuma düşüren finansman eksikliğinden dolayı endişelerini belirtmişlerdir. 2014 yılından önceki AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve siyasi partilerin hazine desteği almaları için gereken oran yüzde yediden yüzde üçe düşürülmüştür.

IX. MEDYA

A. MEDYA ORTAMI VE YASAL ÇERÇEVE

Çok çeşitli basın yayın kuruluşlarının bulunduğu medya ortamı canlı bir görünüme sahiptir. Televizyon en temel bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Tirajlar sınırlı olduğu halde, çok sayıda basılı medya kuruluşu bulunmaktadır. Diğer yandan internet ve sosyal medyaya giderek daha fazla önem verilmektedir. Çok sayıdaki medya kuruluşunun varlığına rağmen, ana akım medya kuruluşları birkaç şirketin elinde bulunmaktadır ki bu durum medyada çoğulculuğu sınırlandırmaktadır. Bu şirketlerin bir kısmı medya dışı yatırımlara da sahip olduğu için devlet ihalelerine kısmen bağlıdır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen bazı görüşmeciler bu durumun iktidar partisini eleştirme gücünü sınırlandırdığını ifade etmişlerdir.

Anayasa'da, Ceza Kanunu'nda, Terörle Mücadele Kanunu'nda ve İnternet Kanunu'nda ayrıntılı bir şekilde yer verildiği üzere, yasal çerçeve ifade özgürlüğüne yersiz sınırlamalar getirmektedir. Özellikle Anayasa 'Cumhuriyetin temel niteliklerinin, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün' korunması için sınırlamalara izin vermektedir. Ceza Kanunu, hakareti ve 'Türk Milleti'nin küçük düşürülmesini' suç saymaktadır. Yine Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu suç ve terör örgütleri ile ilgili olguları araştıran ve haber yapan gazeteciler hakkında kovuşturma başlatmak için kullanılmaktadır. Bu sınırlamalar kamuoyu tartışmalarına ve eleştirel gazeteciliğe engel olmaktadır.⁵² Son yıllarda tutuklu gazetecilerin sayısında bir azalma olmakla beraber, medya

⁵⁰ GRECO [Ara Dönem Uygunluk Raporu'na göre \(4 Şubat 2015\)](#) geçmiş dönemde yapılan tavsiyelerin çoğuna uyulmamıştır. Ayrıca bkz. BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi Madde 7.3. ve AGİT/DKİHB ve Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilerin Düzenlenmesi ile ilgili Rehber İlkeler, Paragraf 206.

⁵¹ Uluslararası Saydamlık Örgütü Türkiye Şubesi'nin siyasi parti ve adaylara kişisel varlıklarını açıklamaları yolunda yaptığı çağrı sonrasında 12 Mayıs'ta 32 aday kampanya finansmanlarını açıklamışlardır (HDP'den 20, CHP'den 7, AKP'den 1, LDP'den 1 ve 3 bağımsız aday).

⁵² 31 Mayıs'ta kritik bir video kaydının yayınlanması üzerine, Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni'ni kamuoyu önünde tehdit etmiş ve hakkında suç duyurusunda bulunmuştur.

özgürlüğü temel endişe konularından biri olmaya devam etmektedir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen kişiler, iktidardakileri eleştirdiği düşünülen medya üzerinde giderek artan bir baskı ve sindirme uygulandığını ifade etmişlerdir.⁵³ Devlet yetkililerinin ve siyasi şahsiyetlerin medyaya doğrudan müdahalesi, kurumsal etkinliklere ve iktidar partisinin faaliyetlerine getirilen erişim ve haber yapma sınırlamaları ve medya kuruluşlarına yöneltilen kapatma tehditleri bu tür baskılar arasındadır. Ek olarak, hükümete yakın özel şirketlerin reklamlarının verilmemesi korkusu, gazetecilere karşı açılan davalar yaygın bir oto sansüre de yol açmaktadır. Bazı medya kuruluşları özellikle seçim döneminde baskı ve sindirme uygulamalarına maruz kalmıştır.⁵⁴

Yasal çerçeve değiştirilerek ifade özgürlüğü ile ilgili uluslararası yükümlülüklerle uygun hale getirilmelidir ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesi doğrultusunda yetkililer ifade özgürlüğü, kanaat sahibi olma, bilgi ve fikir alma ve verme hakkına gereksiz müdahaleden kaçınmalıdır.

Medyanın seçim dönemindeki yayınları Radyo Televizyon Kuruluşları ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun (Yayıncılık Hakkında Kanun), Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkındaki Kanun ve YSK kararları ile düzenlenmektedir. Medya düzenlemelerine göre bütün yayıncıların yayımlarında tarafsızlığı, dürüstlüğü ve doğruluğu sağlamaları gerekmektedir. Kampanya döneminin son yedi gününde devlet televizyonu olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) seçimlerde yer alan siyasi partilere ücretsiz yayın süresi vermesi gerekmektedir. Tüm partilerin onar dakikalık iki yayın dilimi alma hakkı vardır. Ayrıca, mecliste grubu olan tüm partilere, iktidar partisine ve ana muhalefet partisine değişen sürelerde ilave ücretsiz yayın süresi ayrılmaktadır.⁵⁵ Bağımsız adayların ücretsiz yayın süresi alma hakkı yoktur. Ücretli siyasi reklamlara her çeşit medyada izin verilmektedir. Kanun, medyanın seçimde yer alan tüm partilerden eşit koşullarda ücretli reklam almasını gerektirmekte ve partilerin satın alabileceği reklam miktarına bir sınırlama getirmemektedir. Medyanın seçim dönemindeki faaliyetlerini düzenleyen mevzuat geniş kapsamlı olduğu halde, bazı önemli unsurlar eksiktir. Eşit ve hakkaniyetli haber yapmanın anlamı ve gereğince uygulanması ile ilgili yeterince açık ve net düzenlemeler, medyanın yasal düzenlemelere uygunluğunun RTÜK tarafından nasıl izlendiğine dair kamuoyunu bilgilendiren bir rehber, düzenli yayımlanan medya izleme raporları ve yayıncılara yaptırımları vakitlice bildirmek için bir sistem bulunmamaktadır.

Seçim döneminde YSK, seçim meseleleri ile ilgili basılı, görsel ve internet medyası üzerinde yetki sahibidir ve medya ile ilgili şikayetleri değerlendirmek ve yaptırım uygulamaklar yetkilidir. Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) medya yayınlarının mevcut düzenlemelere uygunluğunu denetlemek ve tespit ettiği ihlalleri haftalık raporlarla YSK'ya bildirmekle sorumludur. Ancak, RTÜK'ün görünürde parti yanlısı işlevi göstermesi bağımsızlığını zedelemektedir.⁵⁶ Muhalefet partileri tarafından tayin edilen RTÜK üyeleri, kurulun saydam olmayışını ve bazı ulusal yayıncıların AKP ve cumhurbaşkanı lehine geniş çaplı haber yapılması konusunda kurulun kayıtsızlığı karşısında duydukları memnuniyetsizliği kamuoyu önünde dile getirmişlerdir. RTÜK, YSK'ya sadece tespit ettiği ihlalleri bildirmiş, medya izleme bulguları ile ilgili kapsamlı bir raporlama yapmamıştır.

RTÜK'ün saydamlığını artırmak ve bağımsızlığını güvence altına almak için, medya izleme faaliyetleri ile ilgili rehber ilkelerin ve tespitleri ile ilgili kapsamlı düzenli raporların yayımlanması düşünülmelidir.

⁵³ Bkz. [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin 15 Aralık 2014 tarihli açıklaması](#). 7 Haziran itibariyle, toplam 22 gazeteci hapsedir.

⁵⁴ 19 Mayıs'ta, *Hürriyet* gazetesi Cumhurbaşkanı'nın dikkatine açık bir mektup yayımlayarak *Hürriyet*'in haberleriyle ilgili Doğan Medya Grubu'na karşı sert eleştirilerine cevap vermiştir.

⁵⁵ AKP'ye 50 dakika, CHP'ye 40 dakika, MHP ve HDP'ye 30'ar dakika, diğer partilere 20 dakika ayrılmıştır.

⁵⁶ RTÜK TBMM tarafından seçilen dokuz üyeden oluşur. Üyelerin beşi AKP, ikisi CHP, biri MHP ve biri HDP tarafından aday gösterilmiştir.

12 Haziran itibariyle, YSK 150 RTÜK raporunu değerlendirmeye almış, 39 televizyon kanalına 157 uyarı yapmış, 20 kanalda 120 programın yayını durdurma kararı almıştır.⁵⁷ Ancak, bu kararların hepsi yayımlanmamış ve televizyon yayıncılarına vakitlice haber verilmemiştir ki bu durum yaptırımların etkililiğini zedelemektedir. Bir siyasi parti tarafından verilen şikayet dilekçesine cevaben YSK, İnternet’te seçim gününden önceki son on günlük dönemde, Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkındaki Kanun’a aykırı bir şekilde kamuoyu anket sonuçlarına yer veren 70 haber bağlantısı hakkında erişim engelleme kararı vermiştir.⁵⁸

Ihlallerin etkili bir şekilde telafi edilmesi için televizyon yayıncıları YSK kararları hakkında vakitlice bilgilendirilmelidir. Saydamlığın artırılması için YSK’nın medya ile ilgili tüm kararlarının yayımlanması düşünülmelidir.

B. MEDYA İZLEME SONUÇLARI

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti medya izleme bulgularına göre, seçimlerle ilgili yapılan haberlerin sıklıkla parti yanlısı yayıncılık anlayışı doğrultusunda kutuplaştığı tespit edilmiştir.⁵⁹ Kampanya sürecinin genel olarak medya tarafından yayınlanmasında, hem görsel hem basılı medyada, dört büyük siyasi partiye odaklanması, daha küçük partilerin ve bağımsız adayların zararına olmuştur. Görsel medya seçim dönemini büyük ölçüde kampanya mitinglerinden canlı yayınlar aracılığıyla verilmişken, kampanyanın editoryal olarak haberleştirilmesi sınırlı olmuştur. Siyasi parti liderleri arasında tartışma programları yapılmamıştır. Bu uygulama, adaylar arasında açık tartışma fırsatını azaltmıştır.

Devlet televizyonu TRT’nin kampanya faaliyetleri ve adayların programları ile ilgili, seçmenlerin bilinçli tercih yapma yeteneklerini artırıcı adil ve tarafsız daha fazla editoryal haber yapması için yasal çerçevenin gözden geçirilmesi düşünülebilir.

TRT1, haber programlarında büyük ölçüde tüm yayın süresinin yüzde 46’sından faydalanan iktidar partisi yanlısı taraflı bir habercilik yapmıştır. Editoryal programlarında ve kampanya faaliyetleri ile ilgili canlı yayınlarında NTV ve ATV AKP’ye sırasıyla yüzde 32 ve yüzde 34 oranında yer vermiştir. CNN Türk ise CHP ve HDP’ye yüzde 30 ve yüzde 27 oranında daha fazla yer verirken MHP ve AKP’ye sırasıyla yüzde 18 ve yüzde 12 yer vermiştir. Samanyolu TV adaylarla ilgili sınırlı haber yapmakla birlikte oldukça dengeli bir şekilde yer vermiştir. Ancak iktidar partisi ile ilgili yapılan haberlerin tonu genellikle olumsuz olmuştur.

AKP, izlemeye alınan tüm televizyon kanallarındaki ücretli siyasi parti reklamlarının toplamının yüzde 51’ini satın alarak ücretli reklama büyük yatırım yapmıştır. ATV’ye ücretli reklam veren tek siyasi parti AKP olmuştur; TRT1’deki toplam reklamların yüzde 91’i ise yine AKP’ye aittir.⁶⁰ CHP de toplam ücretli reklamların yüzde 19’una sahip olarak bu alanda yatırım yapmıştır.

⁵⁷ Yayıncılara uygulanan çoğu yaptırım AKP reklamları ile ilgili, dini sembollerin ve Türk bayrağının kullanılmasını yasaklayan düzenlemelere uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Diğer yaptırımlar, dengesiz haber yapma ve/veya kamuoyu anketlerinin açıklanmasına ilişkin kural ihlallerinden kaynaklanmaktadır.

⁵⁸ 3 ve 5 Haziran’da MHP, YSK’ya iki şikayet dilekçesi vererek seçim kampanyasının son on gününde online medya tarafından yayınlanan kamuoyu anketlerine itiraz etmiştir. Şikayetin yapıldığı gün YSK konu ile ilgili kararlarını bildirmiştir.

⁵⁹ AGİT/DKİHB sınırlı Seçim Gözlem Misyonu beş televizyon kanalı: TRT1, CNN Türk, NTV, ATV ve Samanyolu TV ile dört gazete Zaman, Hürriyet, Sabah ve Sözcü ile ilgili nicel ve nitel medya izlemesi yapmıştır.

⁶⁰ 11 Nisan’da TRT1, Radyo ve Televizyon mevzuatı ile ücretli siyasi parti reklamları için de geçerli olan Ticari Reklamlar ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliği’ni ihlal ettiği gerekçesi ve iktidar partisi aleyhine olumsuz propaganda içerdiği için ücretli bir CHP reklamını yayınlamayı reddetmiştir. Ancak aynı ücretli reklam yetkili düzenleyici kurumlar tarafından, RTÜK ve YSK, yasayı ihlal ettiği düşünülmeden başka kanallarda gösterilmiştir.

Yaptığı halk konuşmaları sırasında Cumhurbaşkanı sıklıkla adaylardan bahsetmiştir. Cumhurbaşkanı, iktidar partisinin avantajına olacak şekilde haberlerde kapsamlı bir şekilde yer almıştır. *TRT1*, *ATV* ve *NTV* siyasi ve kurumsal aktörlerle ilgili yaptıkları editoryal haberlerin sırasıyla yüzde 40, 46 ve 30'unu Cumhurbaşkanı'na ayırmıştır. Birkaç siyasi parti ve milletvekili YSK ve Anayasa Mahkemesi'ne şikayet dilekçesi vererek Cumhurbaşkanı'na medyada geniş yer verilmesine itiraz etmişlerdir. Bütün şikayetler ya reddedilmiş ya da seçim gününden önce sonuca bağlanmamıştır (bkz. *Şikayet ve İtirazlar*).

Basılı medya ise çoğunlukla seçimlerdeki siyasi kutuplaşmayı yansıtacak bir şekilde kampanya haberlerine yer vermiştir. İzlenen dört günlük gazeteden ikisi, *Zaman* ve *Sözcü*, Cumhurbaşkanı ve iktidar partisini belirgin bir şekilde eleştiren haberler yapmıştır. *Sabah* hükümet yanlısı bir editoryal bir çizgi izlerken Cumhurbaşkanı ve iktidar partisine çok geniş bir şekilde kısmen olumlu bir tonla yer vermiş, HDP ve CHP'ye bir dereceye kadar olumsuz bir tonda yer vermiştir. İzlenen tüm televizyon kanalları kampanyalarla ilgili haber yapılmasının yasak olduğu dönemde bu kurala uymuşlardır.

X. ŞİKAYET VE İTİRAZLAR

Genel olarak alt kademedeki seçim kurullarının kararlarına karşı bir üst kademedeki kurula itirazda bulunulabilmekte, itirazlar YSK'ya kadar götürülebilmektedir.⁶¹ Siyasi partiler, seçmenler, siyasi parti müşahitleri ve adaylar itirazda bulunma hakkına sahiptir. Sivil toplum örgütleri şikayet dilekçesi verme hakkına sahip değildir ki bu sınırlama seçim süreciyle ilgili daha geniş anlamda halkın çıkarlarının korunmasına ters düşmektedir. Seçimlerle ilgili anlaşmazlıklara dair başvuruların ve yargılamaların tümü için olmamakla birlikte bir kısmı için zaman aralıkları yasa ile açıkça belirlenmiştir. Kampanyalara ilişkin şikayet başvurusunda bulunma konusuna mevzuatta yer verilmemektedir ve YSK kampanya sürecinin denetlenmesini yeterli bir şekilde düzenlememiştir.⁶² AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, kampanya ile ilgili şikayetlerde kimin karar vermeye yetkili olduğu konusu da dahil olmak üzere, yerel makamların ve İlçe Seçim Kurulları'nın kampanya sürecindeki sorumluluklarına ilişkin anlayışlarında yaygın bir tutarsızlık olduğunu tespit etmiştir. Alt kademelerdeki kurulların aldıkları şikayetleri YSK'ya bildirmeleri şartı getirilmemiştir ki bu durum YSK'nın genel şikayet sürecini denetleme ve seçim sürecinin genel olarak saydamlığını artırma yeteneğini zedelemiştir. Mevzuatta, seçim sonuçlarıyla ilgili her kademedeki itirazda bulunma imkanı tanınmıştır ancak yeniden sayım ve sonuçların geçersiz sayılması ile ilgili kriterler getirilmemiştir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen çeşitli kişiler seçim idaresine ve mahkemelere, seçimlerle ilgili anlaşmazlıkları ve davaları tarafsız ve etkili bir şekilde ele alma konusunda güven duymadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen bazı kişiler güvensizlik nedeniyle veya diğer partilerle çatışmaya girmekten çekindikleri için resmi şikayette bulunmaktan kaçındıklarını, şikayetlerin sıklıkla resmi olmayan bir şekilde, hatta bazen mevzuat getirdiği parametrelerin dışında ele alındığını ifade etmişlerdir. Seçim kurullarının yargılama süreçleri gözlemcilerle veya medyaya açık değildir. Ayrıca, şikayet ve itirazlarla ilgili bütün kararlar kamuoyunun erişimine sunulmamış ve

⁶¹ İl Seçim Kurulları'na ait, İlçe Seçim Kurulları'nın ve Sandık Kurulları'nın kurulması ile ilgili kararlar ile İlçe Seçim Kurullarıyla İlçe Seçim Kurulları'na ait seçmen kütüklerine ilişkin kararlar kesindir ve itiraza tabi değildir.

⁶² Belli kampanya işlemlerini hangi mercilerin hangi dönemlerde denetlemekle sorumlu olduğu konusunda 236 sayılı YSK Düzenlemesinde belirsizlikler bulunmakta, kampanyalara ilişkin şikayetlerin nasıl işleme alınması gerektiğiyle ilgili ise bir düzenleme bulunmamaktadır.

vakitlice yayımlanmamıştır, bu uygulama anlaşmazlık çözüm sürecinin saydamlığını zedelemektedir.⁶³

Seçimle ilgili uyuşmazlıklara dair çözüm sürecini geliştirmek için mevzuatta sivil toplum örgütlerine de şikayette bulunma hakkı verilmeli, kampanyaların ilgili makamlar tarafından denetlenmesine ilişkin açık düzenlemeler getirilmeli ve şikayetlerin bildirilmesi ve yargılamanın yapılması için makul son tarihler konmalıdır.

YSK'ya, muhalefet partileri, milletvekilleri ve bir vatandaş tarafından Cumhurbaşkanı'nın iktidar partisi lehine ve muhalefet partileri aleyhine yaygın bir şekilde kampanya yürüterek Anayasa'ya göre tarafsızlık yükümlülüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle ve medyanın da bu etkinliklere kapsamlı bir şekilde yer vererek eşit fırsatlarla ilgili yayıncılık düzenlemelerini ihlal ettikleri gerekçesiyle 13 şikayet dilekçesi verilmiştir.⁶⁴ YSK, Cumhurbaşkanı'na yaptırım uygulama yetkisine sahip olmadığı ve yasal düzenlemelerin Cumhurbaşkanı tarafından yürütülen faaliyetlere medyada yer verilmesini izleme olanağı sunmadığı gerekçesiyle bu türden bütün şikayetleri reddetmiştir. YSK'nın bu şikayetleri ele alış biçimi paydaşları seçimle ilgili anlaşmazlıklarda etkili bir çözüm yolundan yoksun bırakmış ve seçim sürecinin adilliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Kararların çoğunda karşı görüş bulunmaktadır.⁶⁵

Alt kademelerdeki seçim kurullarına, çoğu kampanya materyallerinin asılması veya yasalara aykırı bir şekilde, belediye yetkilileri de dahil olmak üzere çeşitli kişilerce kaldırılması ile ilgili az sayıda şikayet dilekçesi verilmiştir. Diğer bazı başvurular arasında, kampanya alanlarının adil olmayan bir şekilde tahsis edilmesi ve kullanılması, idari kaynakların amacı dışında kullanılması edilmesi ve kampanya yapanlar tarafından değerli eşyaların dağıtılması gibi şikayetler yer almaktadır. Devlet kaynaklarının kullanımıyla ilgili muhalefet partileri tarafından iki suç duyurusunda bulunulmuştur. YSK ve alt kademelerdeki seçim kurulları, resmi şikayet dilekçesi verilmedikçe, kampanya ile ilgili dikkatlerini çeken ihlalleri ele almak için girişimde bulunmamışlardır. Bu uygulama kampanya sürecinin genel yasallığını ve adilliğini zedelemektedir.

Siyasi partiler, miting alanlarının Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmak üzere tahsis edilmesine ilişkin bazı İl Seçim Kurulu kararlarına karşı itirazlarını YSK'ya sunmuşlardır. Vatan Partisi'ne tahsis edilen bir miting alanının Cumhurbaşkanı'na verilmesi talebinin reddedildiği bir İlçe Seçim Kurulu kararı, itiraz üzerine İl Seçim Kurulu tarafından bozulmuştur.⁶⁶ Bir üst kademeye yapılan itiraz üzerine, YSK, Cumhurbaşkanı seçimlerde aday olmadığı halde miting alanının Cumhurbaşkanı ve Vatan Partisi tarafından paylaşılacağına karar vermiştir. Bu uygulama partinin serbestçe kampanya yürütme özgürlüğünü yersiz bir şekilde sınırlandırmıştır.⁶⁷ YSK'nın kararına uymayan İlçe Seçim

⁶³ YSK, şikayet ve itirazlarla ilgili kararları yayımlayıp yayımlamayacağına duruma göre karar vermektedir. Aday kaydıyla ilgili şikâyet ve itirazlar hakkında verilen kararlar yayımlanmamaktadır. Yazılı kararlar, karar tarihinden sonra 7 ila 10 gün arasında web sitesine yüklenmektedir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'nin talebi üzerine, YSK tarafından şikayet ve kararların bir nüshası verilmiş ve kararlar hakkında yayımlanmadan önce sözlü bilgi sağlanmıştır.

⁶⁴ YSK'ya yapılan başvuruların çoğunluğu bu şikayetlerden oluşmaktadır. Bu şikayetlerden ikisi dışında tümü medya haberlerine itiraz etmiştir.

⁶⁵ YSK tarafından bu konuda verilen dokuz kararda karşı görüşler yer almaktadır (çoğu davada iki karşı görüş bulunmaktadır). Bu karşı görüşlerde, Cumhurbaşkanı'nın kampanya faaliyetlerinin Anayasa'daki tarafsızlık yükümlülüğüyle bağdaşmadığı ifade edilmiş ve YSK'dan RTÜK'e çağrıda bulunarak Cumhurbaşkanı'nın kampanya faaliyetlerini gözden geçirmesi talebinde bulunması istenmiştir.

⁶⁶ 18 Mayıs tarihli İlçe Seçim Kurulu Kararıyla, aynı tarihte miting alanının Vatan Partisi'ne tahsis edildiği ve kanunda 10 günlük kampanya dönemi boyunca belirli alanların sadece seçime giden partilere tahsis edilebileceği gerekçesiyle 29 Mayıs'ta Adana'da Cumhurbaşkanı'na miting alanı verilmesi talebi reddedilmiştir.

⁶⁷ YSK, bir miting alanının aynı gün ve tarihte kampanya amacıyla kullanılması için birden fazla siyasi partinin veya adayın başvuru yapması üzerine alanın paylaşılacağı ve hangi faaliyetin önce gerçekleşeceğinin ise kura ile belirleneceğini ifade eden 236 sayılı Kararı'na atıfta bulunmuştur.

Kurulu, paylaşıldığı taktirde güvenlik sorunları olabileceği gerekçesiyle miting alanını sadece Cumhurbaşkanı'na tahsis etmiştir. İl Seçim Kurulan yapılan itiraz üzerine İlçe Seçim Kurulu kararı onaylanmış, YSK'ya yapılan itiraz üzerine ise YSK bir kez daha miting alanının paylaşılması yönünde karar vermiştir.⁶⁸ Bu davaların YSK ve alt kademelerdeki kurullar tarafından ele alınışında uygun bir hukuksal yaklaşım benimsenmemiş ve şikayet sahipleri etkili bir başvuru yolundan yoksun bırakılmışlardır.

Seçim sürecinin dürüstlüğünü temin etmek ve tüm adaylar için bir yarışma alanı sağlamak için, seçimlerin idaresinden sorumlu organlar ve yerel makamlar kampanya ile ilgili görevlerini ve yargılama sorumluluklarını tarafsız bir şekilde yerine getirmeli ve kanunlarla, kanunların amaçlarıyla ve temel haklarla uyumlu kararlar almalıdır.

Çıkarılan düzenlemeler, idari kararlar, şikayet ve itirazlarla ilgili kararlar da dahil olmak üzere tüm YSK kararları, ve YSK tarafından ilan edilen seçim sonuçları kesindir ve yargı denetimine açık değildir. Hakimlerden oluşmasına rağmen YSK idari bir organdır. YSK'nın seçim konularında ve anlaşmazlıklarda son derece mahkemesi olarak işlev görmesi seçim sürecinin idari bir organın yetkisine bırakıldığı anlamına gelmektedir ki bu durum Anayasa'da güvence altına alınan güçler ayrılığı ilkesine ters düşmekte ve seçimle ilgili ihtilaflarda etkili bir yargısal başvuru yolu fırsatını ortadan kaldırmaktadır. Bu uygulama AGİT'in 1991 Moskova Belgesi'nin 18.4. paragrafına, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'ne ve İyi Uygulama Kurallarının II.3.3. Bölümüne aykırıdır.⁶⁹

Etkili bir başvuru yolu getirmek için Anayasa ve mevzuat değiştirilerek YSK kararlarının vakitlice yargı denetimine tabi kılınması sağlanmalıdır.

2010 yılında yapılan bir Anayasa değişikliğiyle, AİHS kapsamındaki ve Anayasa tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerle ilgili ihlaller konusunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunma hakkı getirilmiştir.⁷⁰ Bu seçimler, söz konusu yeni yasal mekanizmanın yürürlükte olduğu ilk milletvekili seçimleridir.⁷¹ Anayasa'ya göre YSK kararlarının kesin olduğu da dikkate alınarak, Anayasa Mahkemesi bugüne kadar milletvekili seçimlerinde AİHS ve Anayasa tarafından korunan seçimlere ilişkin hakların bireysel başvuruya konu olup olamayacağına dair bir karar vermemiştir.⁷²

Seçim gününden önce, Anayasa Mahkemesi'ne seçimlerle 16 başvuru dilekçesi verilmiştir. Bunlardan sekizi muhalefet partileri, milletvekilleri ve yurttaşlar tarafından verilmiş ve Cumhurbaşkanı'nın kampanya yapması, kampanyada idari kaynakları amacı dışında kullanması ve medyanın bu faaliyetlere geniş yer vermesi ile ilgilidir. Bir sivil toplum örgütü, AGİT taahhütlerine ve uluslararası

⁶⁸ YSK, Vatan Partisi'nin alanı saat 19:30 ila 21:52 arasında kullanabileceğine karar vermiştir. YSK kararında beş karşı görüş yer almaktadır. Karşı görüşlerden birinde YSK'nın alanı Cumhurbaşkanı'nın kullanımına tahsis etme yetkisinin olmadığı ifade edilmiş ve YSK'nın Cumhurbaşkanı'na öncelik vermesi halinde siyasi hakların sınırlandırıldığı belirtilmiştir. AGİT/DKİHB SSGH iki mitingi izlemiş ve Cumhurbaşkanı'nın mitinginin bir saat geç bittiğine, siyasi parti mitinginin ise karanlıkta yapılmak zorunda kaldığına tanık olmuştur.

⁶⁹ Moskova Belgesi'nin 18.4. maddesine göre, 'katılımcı devletler bu tür düzenleme ve kararları yargı denetimine tabi tutmak için çaba sarf edecektir', ve Kopenhag Belgesi'nin 5.10. maddesine göre, 'temel hakları teminat altına almak ve hukuksal bütünlüğü korumak adına herkes idari kararlara karşı etkili bir başvuru yolu hakkına sahip olacaktır.'

⁷⁰ Bireysel başvuruda bulunmadan önce bu hakların korunmasına olanak tanıyan tüm yasal mekanizmalar tüketilmelidir.

⁷¹ Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun uygulanmasına ilişkin mevzuat 2012 yılında kabul edilmiştir.

⁷² 2014 yılında, yerel seçim sonuçlarına itiraz edilen bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, sadece milletvekili seçimlerine dair hakların AİHS kapsamına girdiğine, dolayısıyla başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiş ancak milletvekili seçimlerine ilişkin hakların ihlali ile ilgili davalarda dahi YSK kararlarının yargı denetimine tabi gerekip gerekmediği yönündeki sorular karşısında sessiz kalacağını net bir biçimde ifade etmiştir.

standartlara aykırı olduğu gerekçesiyle YSK'nın seçimleri izleme talebini reddetmesine üzerine başvuruda bulunmuştur.⁷³ Diğer başvurular yurttaşların aktif ve pasif seçme ve seçilme haklarının ihlal edilmesi ile ilgilidir. Anayasa Mahkemesi'nin seçimlerle ilgili başvuruları değerlendirmesi için bir son tarih bulunmamaktadır. Mahkeme'nin önceliklendirme politikasına göre, seçimle ilgili davalara öncelik verilmemektedir. Mahkeme seçim gününe kadar bu başvuruları karara bağlamamış böylelikle seçimle ilgili ihtilafların vakitlice çözüme kavuşturulmasına imkan olmamıştır.

Seçme ve seçilme hakkının korunmasını sağlamak için, Anayasa Mahkemesi'nin temel haklarla ilgili bireysel başvurulara dair yargı yetkisi daha geniş yorumlanıp uygulanabilir ve seçimle ilgili başvuruları karara bağlamak için bir takvim öngörülebilir.

XI. YURTTAŞ GÖZLEMCİLER VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

Kanunlarda, yurttaşların ve uluslararası gözlemcilerin etkili bir şekilde izleme yapmalarına olanak veren, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafı, önceki AKPM tavsiyeleri ve İyi Uygulama Kuralları Bölüm II.3.2 ile uyumlu bir yasal zemin bulunmamaktadır.⁷⁴ Ancak, bu seçimlerde beş uluslararası örgüte gözlem yapmak için akreditasyon verilmiştir. Bunun yanı sıra, YSK, yurttaşların gözlem yapması için hukuki bir zemin olmadığı gerekçesiyle iki sivil toplum örgütüne akreditasyon vermeyi reddetmiştir.⁷⁵

Mevzuat değiştirilerek hem yurttaşlardan oluşan gözlemcilerin hem de uluslararası gözlemcilerin izleme yapabilmesine olanak tanıyan hükümler getirilerek 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafı ile tam uyum sağlanması düşünülmelidir.

Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun, seçim işlemlerinin sadece siyasi parti temsilcileri ve bağımsız adaylar tarafından izlenmesine imkan vermektedir. Bazı yurttaş gözlemci grupları, siyasi partiler aracılığıyla veya bağımsız olarak, özellikle seçim gününe odaklanarak seçim sürecini izleme girişiminde bulunmuştur. Oy verme ve sayma işlemleri sırasında partili müşahitlerin ve yurttaşlardan oluşan gözlemcilerin yaygın olarak hazır bulunması, geniş bir çevrede sürecin bu kısmının güvenilirliğine büyük bir katkı olarak değerlendirilmiştir.

YSK, partili gözlemcilerin akredite edilmesi ve kimlik taşıması için resmi bir mekanizma öngörmemiş ya da Sandık Kurulu Üyeleriyle İlçe Seçim Kurulu üyelerinin kimlik takmasını şart koşmamıştır. Bunun sonucunda, seçim gününde pek çok yerde oy kullanma yerlerindeki ve İlçe Seçim Kurulları'ndaki kişilerin tanınması ile ilgili sıkıntılar yaşanmış, yetkili olmayan kişilerin orada bulunmasına neden olmuş ve saydamlığı sınırlandırmıştır.

YSK, gözlemcilere resmi akreditasyon verilmesini için usuller geliştirerek oy kullanma yerlerinde bulunmaya yetkili kişiler için akreditasyon kartları bastırabilir ve tüm seçim görevlilerinin ve gözlemcilerin kimlik kartı takmalarını şart koşabilir.

⁷³ Dilekçede Türkiye'nin 1990 Kopenhag Belgesi uyarınca ve seçme ve seçilme hakkına ilişkin uluslararası haklar doğrultusunda yurttaşların seçim gözlemi yapmalarına olanak verilmesi yönündeki taahhüdüne, uluslararası hukukun ulusal hukuktan üstün olduğu yolundaki anayasa hükmüne ve uluslararası gözlemcilere akreditasyon verildiği halde yurttaşlara akreditasyon verilmemesindeki çifte standarda atıfta bulunulmuştur.

⁷⁴ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafına göre: 'Katılımcı Devletler, yerli ve yabancı gözlemcilerin seçim gözlemi yapmasının bu ülkelerde seçim sürecini geliştirebileceği kanaatindedir. Bu nedenle devletler, diğer başka katılımcı devletlerden gelen gözlemcileri ve uygun diğer özel kuruluşları ve örgütleri, istedikleri taktirde ve yasaların izin verdiği ölçüde, ulusal seçim işlemlerini izlemek üzere davet etmektedir.'

⁷⁵ Bu sivil toplum örgütleri, Eşit Haklar için İzleme Derneği ve İnsan Hakları Derneği'dir.

XII. SEÇİM GÜNÜ VE SONUÇLARIN İLANI

AGİT/DKİHB'in Sınırlı Seçim Gözlem Heyetleri için uyguladığı standart yöntem doğrultusunda, heyet seçim günü işlemlerini içeren kapsamlı veya sistematik bir gözlem yapmamıştır. Ancak, heyet üyeleri sınırlı sayıda oy verme yerini ziyaret etmiş ve bazı ilçelerde sonuçların tutanağa geçirilmesini izlemiştir. Ziyaret edilen sınırlı sayıdaki Sandık Kurulu'nda ve İlçe Seçim Kurulu'nda, oy sayım, döküm ve tutanak tutma işlemleri genel olarak saydam bir şekilde yürütülmekle beraber, usule ilişkin pek çok hata yapıldığı gözlenmiş, ve bir dereceye kadar gereksiz bir şekilde karmaşık olan usul şartları karışıklığa ve hatalara yol açmıştır. Sandıkların ve başka diğer malzemelerin üzerindeki güvenlik mühürleri eski usul mühürlerdir ve uygunluk sağlama sürecinde fazla pusulaların yakılması işlemi de eskide kalmış bir uygulamadır. Ayrıca, usul kuralları seçmenlerin tahrip olmuş pusulaları değiştirmesine imkan vermemektedir.

Yetkililer seçim günü işlemlerini gözden geçirip sadeleştirerek sürece önemli ölçüde katkıda bulunmayan aşamaları kaldırmayı ve seçim malzemelerini güncellemeyi düşünebilir. Seçmenlerin tahrip olmuş pusulaları değiştirmeleri için hükümler getirilebilir.

İlçe Seçim Kurulları'nda sonuç tutanaklarının tutulduğu sürecin izlendiği birkaç yerde, işlem yapma usullerinin etkili olduğu gözlenmiştir. Yine de, bazı durumlarda İlçe Seçim Kurulları'nın aşırı kalabalık olduğu gözlenmiş, diğer bazı İlçe Seçim Kurulları'nda ise uluslararası gözlemcilerin girişine izin verilmemiştir. Sandık Kurullarının hazırladığı tutanaklar taranarak İlçe Seçim Kurulu kademesinde YSK'nın internet sitesine yüklenmiştir. Bu tutanaklara siyasi partilerin erişmesine izin verilmiştir. Kamuoyunun YSK internet sitesinden Sandık Kurulu sonuç tutanaklarına erişimine 18 Haziran'a kadar izin verilmemiştir. Seçim gününde AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti tarafından izlenen, devlet kanalı da dahil olmak üzere, tüm televizyon kanalları seçim sonuçlarını, Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun'a aykırı bir şekilde saat 21:00'den önce açıklamıştır.⁷⁶ YSK, seçim günü ilk sonuçları ilan etmiştir.

Seçim sürecinin saydamlığını ve sürece duyulan güveni artırmak için, kanunda YSK'nın ilk seçim sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde derhal ilan etmesi için hüküm yer almalı, sonuç tutanakları kamuoyunun erişimine açık olmalıdır.

Uluslararası gözlemciler tarafından ziyaret edilen çoğu oy verme yerinde, Sandık Kurulu üye sayısının yasal olarak olması gereken sayıdan daha az olduğu ve bazı durumlarda, oy verme yeri görevlilerinin görevlerinin yurttaş gözlemciler tarafından yürütüldüğü gözlenmiştir. Ana rollerini yerine getirebilmek için yurttaşlardan oluşan gözlemci grupları çoğunlukla siyasi partiler adına kayıt yaptırmış ve ziyaret edilen çoğu oy verme yerinde hazır buldukları gözlenmiştir. Bir çok Sandık Kurulunda pusula sayısı ile zarf sayısı birbirini tutmamış veya hesap formunda bildirilen sayıdan farklılık göstermiştir.

Bazı seçmenlerin gizli oy ilkesini ihlal etmeleri, birden fazla oy kullanma ve seçim gününde propaganda yapma gibi nedenlerle polis tarafından para cezasına çarptırıldığı olaylar da dahil olmak üzere, oy verme işlemi sırasında bazı usulsüzlükler meydana gelmiştir.⁷⁷ Sandık Kurullarından birinde AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti oyların sayımı sırasında ciddi bir görevi kötüye kullanma olayı gözlemlenmiştir.

⁷⁶ Anadolu Ajansı (devlete ait) ve Cihan Haber Ajansı (özel) parti müşahitlerinden ve muhabirlerinden ilk sonuçları toplamış ve medya ile paylaşmıştır.

⁷⁷ Antalya'da 62 seçmenin seçim gününde çeşitli seçim suçları nedeniyle para cezasına çarptırıldığı medya tarafından bildirilmiştir.

Yurtdışı oy verme işleminden sorumlu İlçe Seçim Kurulu'na, oy verme ve oy sayım işlemleri ile ilgili ve Sandık Kurulları'nın kararlarına karşı yaklaşık 50 şikayet dilekçesi ve bildirim iletilmiştir. İlçe Seçim Kurulu genel olarak bu sorunlara duyarlı ve etkili bir şekilde yaklaşmıştır.⁷⁸

Yetkili makamlar, oy verme ve oy sayım işlemleri ile ilgili suç iddialarının kolluk kuvvetleri tarafından kapsamlı bir şekilde ve vakitlice soruşturulmasını, gereken olaylarla ilgili kovuşturma başlatılmasını ve orantılı cezalar verilmesini sağlamalıdır.

Seçim gününden sonra, çeşitli siyasi partiler bazı seçim bölgelerindeki Sandık Kurulu sonuçlarına itiraz ederek, geçersiz oyların belirlenmesinde ve tutanakların tutulmasında yapılan hataları tespit ederek yeniden sayım talep etmişlerdir. Birkaç bağımsız aday Bingöl, İstanbul 3. Bölge ve Ankara 2. Bölgedeki seçim bölgesi sonuçlarına itiraz ederek pusulaların formatında siyasi partilerle bağımsız adaylara ayrı muamele yapıldığını iddia etmişlerdir. Seçim bölgelerinden birinde, karmaşık pusula formatı nedeniyle orantısız derecede yüksek bir sayıda oy geçersiz sayılmıştır.⁷⁹ Bu vakalarda, YSK, pusula tasarımının kanuna uygun olduğu yönünde karar vermiştir.

Yetkili makamlar, tüm adayların pusulalarda aynı formatta ve seçmenler tarafından kolay anlaşılacak şekilde yer almalarını sağlamak için mevzuatı ve mevzuatın YSK tarafından uygulanışını gözden geçirmeyi düşünmelidir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne, bazı seçim bölgelerindeki seçim kurullarına sonuçlarla ilgili şikayet ve itiraz başvuruları yapıldığı çeşitli muhataplar tarafından bildirilmiştir. Tutanaklarda hata yapıldığı iddiasıyla Millet Partisi Konya seçim bölgesindeki bütün oyların yeniden sayılmasını talep etmiş, AKP ise Aksaray ve Diyarbakır illerindeki bazı sandıkların yeniden sayılmasını istemiştir. AKP'nin Giresun ve Samsun'daki bütün geçersiz oyların yeniden sayılmasını talep ettiği iddia edilmiştir. MHP, Iğdır, Kocaeli ve Amasya illerinde sonuçlara itiraz ettiğini teyit etmiş, AKP, CHP ve HDP'nin ise İzmir'deki sonuçlara itiraz ettiği iddia edilmiştir. Seçim gününden sonraki dönemde YSK'ya toplam 23 şikayet başvurusu yapılmış, bunların tümü reddedilmiştir.

YSK, kesin seçim sonuçlarını 18 Haziran'da ilan etmiştir. Sandık Kurullarına göre ayrıştırılmış ayrıntılı seçim sonuçları aynı gün açıklanmıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, doğrudan kesin sonuçlarla ilgili yapılan itirazlar hakkında bilgi sahibi değildir.

⁷⁸ Bazı Sandık Kurullarına uyarı yapılmış, bir Sandık Kurulu Başkanı görevden alınmıştır. Oy verilen pusulaların fotoğrafının çekilmesi, ailecek oy verme, oy vermenin yönlendirilmesi, çoklu oy kullanma, ve Sandık Kurulu üyelerinin görev ihmali gibi bazı suç iddiaları İlçe Seçim Kurulları tarafından Ankara Cumhuriyet Savcılığına bildirilmiştir.

⁷⁹ Bağımsız adayların isimlerinin yazılması için kullanılan font siyasi partiler için kullanılan fonttan daha küçüktür. Partilerin logo ve renk kullanmalarına izin verildiği halde bağımsız adayların kullanmalarına izin verilmemiştir.

XIII. TAVSİYELER

Raporda tüm metin boyunca yer alan bu tavsiyeler Türkiye’de yapılan seçimlerin iyileştirilmesi ve demokratik seçimler için öngörülen AGİT taahhütleri ile diğer uluslararası yükümlülükler ve standartlara uygun hale getirilmesi amacıyla teklif edilmektedir. Bu tavsiyeler, özellikle 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili Sonuç Raporunda yer alan tavsiyeler başta olmak üzere, geçmiş AGİT/DKİHB tavsiyeleri ile birlikte okunmalıdır. AGİT/DKİHB seçim sürecinin daha da geliştirilmesi ve geçmiş tarihli raporlarda yer alan tavsiyelerin takip edilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Yetkili mercilerine destek vermeye hazırdır.⁸⁰

A. ÖNCELİKLİ TAVSİYELER

1. YSK, seçim mevzuatını her yönüyle tamamlayıcı işlev gören, düzenleyici yetkisinin sınırları içinde kalan düzenlemeler benimsemeli, ve kapsamlı ve tutarlı bir yasal çerçeve oluşturmak için kanunlara uygun kararlar vermelidir.
2. Seçime ilişkin yasal çerçeve kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmeli ve geçmişte yapılan AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda değiştirilerek önemli boşluklar giderilmeli ve daha açık ve net bir hale getirilmelidir.
3. Oyların eşitliğini teminat altına almak için, sandalye dağılım sistemi gözden geçirilerek seçim bölgelerindeki nüfus yoğunluğu farklılıkları sorunu giderilmelidir.
4. Meclis, hükümlülerin oy verme hakkına ilişkin AİHM kararlarını tam anlamıyla uygulamalıdır. Ayrıca, silah altındaki er ve erbaşlara getirilen oy verme yasağı kaldırılarak Anayasa uluslararası yükümlülüklerle uygun hale getirilmelidir.
5. Yetkili makamlar, uygulamaları uluslararası yükümlülükler ve iyi seçim uygulamalarıyla uyumlu hale getirmek için milletvekili adaylarının elverişlilik şartlarını ve adaylık haklarının iadesi ile ilgili hükümleri gözden geçirmeyi düşünmelidir. Ayrıca, adaylık depozitolarının iadesi için makul bir eşik belirlemek adına depozitolarla ilgili hükümlerin değiştirilmesini düşünmelidir.
6. Yasal çerçeve değiştirilerek ifade özgürlüğü ile ilgili uluslararası yükümlülüklerle uygun hale getirilmeli ve yetkililer Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 10. Maddesi doğrultusunda ifade özgürlüğü, kanaat sahibi olma, bilgi ve fikir alma ve verme haklarına gereksiz müdahaleden kaçınmalıdır.
7. Devlet televizyonu TRT’nin kampanya faaliyetleri ve adayların programları ile ilgili, seçmenlerin bilinçli tercih yapma yeteneklerini artırıcı adil ve tarafsız daha fazla editoryal haber yapması için yasal çerçevenin gözden geçirilmesi düşünülebilir.
8. Etkili bir başvuru yolu getirmek için Anayasa ve mevzuat değiştirilerek YSK kararlarının vakitlice yargı denetimine tabi kılınması sağlanmalıdır.

⁸⁰ 1990 AGİT İstanbul Belgesi’nin 24. Paragrafına göre, katılımcı devletler ‘DKİHB’nin seçim değerlendirme ve tavsiyelerini vakit kaybetmeksizin takip etmeyi’ taahhüt ederler.

B. DIĞER TAVSİYELER

Yasal Çerçeve ve Seçim Sistemi

9. Seçimlere ilişkin tam anlamıyla demokratik bir temel tesis etmek için, hükümetin yeni anayasa hazırlıklarında temel hak ve özgürlükler adına geniş güvenceler getirmesi teşvik edilmektedir. Bu süreç, kapsayıcı bir şekilde halk ile istişare halinde yürütülmelidir. Mevzuat, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların yanı sıra seçme ve seçilme hakkıyla tutarlı olmalıdır.
10. Siyasi partilerin seçimlere katılabilmeleri için öngörülen şartların gözden geçirilmesi, siyasi parti platformlarına getirilen sınırlamaların esnekleştirilmesi, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili çerçevenin daraltılması, temel hakların güçlendirilmesi ve çoğulculuğun daha fazla güçlenmesi için parti bloklarının oluşumuna izin verilmesi hususları düşünülmelidir.
11. Parlatentonun çoğulculuğunu ve temsil kabiliyetini artırmak, siyasi partilerin nitelikli sandalye dağılımı için seçim barajının düşürülmesi konusu ele alınmalıdır.

Seçim İdaresi

12. Yargının ve seçim idaresinin bağımsızlığını güçlendirmek için anayasal ve yasal çerçevenin gözden geçirilmesi düşünülmelidir. Bu sayede, kamuoyunun seçim idaresine duyduğu güven artacaktır.
13. Seçim sürecinin saydamlığını ve sürece duyulan güveni artırmak için, oy pusulalarının basılması ve Sandık Kurulları'na dağıtılması ile ilgili hükümler gözden geçirilmeli ve Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanunda açık ve net bir şekilde tanımlanmalıdır; ayrıca fazladan basılan oy pusulaları konusunda hesap verilmesi için yeterli teminatlar getirilmelidir.
14. Seçim idaresinin saydamlığını artırmak için seçim kurullarının toplantıları medya ve gözlemcilerle açık olmalıdır ve tüm düzenlemeler ve kararlar vakitlice YSK'nın internet sitesini de içerir şekilde, kamunun erişimine açılmalıdır,
15. Seçim idaresi, Sandık Kurulu üyelerinin tamamına kapsamlı ve standart bir eğitim verilmesi konusunu düşünebilir.
16. Tıbbi kurumlardaki ve bakım ve sosyal hizmet tesislerindeki kişilerin katılımını sağlamak için yetkililer alternatif oy verme yöntemlerini değerlendirmeye alabilirler.
17. Seçim süreciyle ilgili genel anlayışı geliştirmek için, YSK, oy kullanma usulü de dahil olmak üzere seçimlerin çeşitli yönleriyle ilgili kapsamlı seçmen bilgilendirme çalışması yapabilir ve bu bilgiyi Türkçe dışındaki dillerde de erişebilir yapabilir.

Seçmen Kütükleri

18. Daha doğru bir seçmen kaydı oluşturmak ve seçmenlerin katılımını kolaylaştırmak için seçmen listelerinin incelenmesi için verilen sürenin uzatılması ve değişiklik için son tarihlerin seçim gününe daha fazla yaklaştırılması konuları düşünülebilir.
19. Tıbbi kurumlardaki, bakım ve sosyal hizmet tesislerindeki kişilerin katılımını sağlamak için yetkililer alternatif oy verme yöntemlerini değerlendirmeye alabilirler.

Aday Kaydı

20. Cinsiyet kotaları ve kadınların seçilebilir sıralardan aday gösterilmelerini de içerir şekilde kadın adayların desteklenmesi için geçici özel yasal tedbirlerin uygulanması düşünülmelidir. Siyasi partiler her bir cinsiyetten asgari aday sayısı belirlemeyi düşünebilirler.

Kampanya Ortamı

21. Eşitlikçi bir kampanya ortamı tesis etmek için, idari kaynakların ve resmi görevlerin kampanya amacıyla kötüye kullanılması da dahil olmak üzere, kampanya ile ilgili tüm yasakların tüm kampanya dönemi boyunca geçerli olmasını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması düşünülmelidir.
22. Devlet yetkilileri ve yerel makamlar da dahil olmak üzere, kamu idaresinin tarafsızlığını sağlamak için çaba gösterilmeli ve devlet memurlarının baskı görmesi ile ilgili konular ele alınarak memurların korunması gözetilmelidir.
23. Seçim sürecinin güvenilirliğini ve kamuoyunun sürece duyduğu güveni artırmak için yetkili makamlar, Cumhurbaşkanı ve adaylar da dahil olmak üzere, devlet görevlilerinin makamlarını seçimle ilgili amaçları doğrultusunda avantaj sağlamak adına kullanmamaları için Devletle siyasi partiler arasında açık bir ayırımın sağlanması adına güvenceler getirmelidir.

Kampanya Finansmanı

24. Uluslararası iyi uygulamalar ve GRECO tavsiyeleri doğrultusunda, yetkililer, düzenli, vakitli ve saydam bir şekilde nakdi ve ayni katkı ve harcamaların beyan edildiği bir raporlama yapmayı düşünebilirler. Bu raporlar vakitli bir şekilde kamuoyuna açıklanabilir ve kurumsal denetimin etkinliği artırılabilir.

Medya

25. RTÜK'ün saydamlığını artırmak ve bağımsızlığını güvence altına almak için, medya izleme faaliyetleri ile ilgili rehber ilkelerin ve tespitleri ile ilgili kapsamlı düzenli raporların yayımlanması düşünülmelidir.
26. İhlallerle ilgili etkili bir başvuru yolu olabilmesi için televizyon yayıncıları YSK kararları hakkında vakitlice bilgilendirilmelidir. Saydamlığın artırılması için YSK'nın medya ile ilgili tüm kararlarının yayımlanması düşünülmelidir.

Şikayet ve İtirazlar

27. Seçimle ilgili uyuşmazlıklara dair çözüm sürecini geliştirmek için mevzuatta sivil toplum örgütlerine de şikayette bulunma hakkı verilmeli, kampanyaların ilgili makamlar tarafından denetlenmesine ilişkin açık düzenlemeler getirilmeli ve şikayetlerin bildirilmesi ve yargılamanın yapılması için makul son tarihler konmalıdır.
28. Seçim sürecinin dürüstlüğü temin etmek ve tüm adaylar için bir yarışma alanı sağlamak için, seçimlerin idaresinden sorumlu organlar ve yerel makamlar kampanya ile ilgili görevlerini ve yargılama sorumluluklarını tarafsız bir şekilde yerine getirmeli ve kanunlarla, kanunların amaçlarıyla ve temel haklarla uyumlu kararlar almalıdır.

29. Seçme ve seçilme hakkının korunmasını sağlamak için, Anayasa Mahkemesi'nin temel haklarla ilgili bireysel başvurulara dair yargı yetkisi daha geniş yorumlanıp uygulanabilir ve seçime ilgili başvuruları karara bağlamak için bir takvim öngörülebilir.

Yurttaş ve Uluslararası Gözlemciler

30. Mevzuat değiştirilerek hem yurttaşlardan oluşan gözlemcilerin hem de uluslararası gözlemcilerin izleme yapabilmesine olanak tanıyan hükümler getirilerek 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafı ile tam uyum sağlanması düşünülmelidir.
31. YSK, gözlemcilere resmi akreditasyon verilmesini için usuller geliştirerek oy kullanma yerlerinde bulunmaya yetkili kişiler için akreditasyon kartları bastırabilir ve tüm seçim görevlilerinin ve gözlemcilerin kimlik kartı takmalarını şart koşabilir.

Seçim Günü ve Seçim Sonuçlarının İlanı

32. Yetkililer seçim günü işlemlerini gözden geçirip sadeleştirerek sürece önemli ölçüde katkıda bulunmayan aşamaları kaldırmayı ve seçim malzemelerini güncellemeyi düşünebilir. Seçmenlerin tahrip olmuş pusulaları değiştirmeleri için hükümler getirilebilir.
33. Seçim sürecinin saydamlığını ve sürece duyulan güveni artırmak için, kanunda YSK'nın ilk seçim sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde derhal ilan etmesi için hüküm yer almalı, sonuç tutanakları kamuoyunun erişimine açık olmalıdır.
34. Yetkili makamlar, oy verme ve oy sayım işlemleri ile ilgili suç iddialarının kolluk kuvvetleri tarafından kapsamlı bir şekilde ve vakitlice soruşturulmasını, gereken olaylarla ilgili kovuşturma başlatılmasını ve orantılı cezalar verilmesini sağlamalıdır.
35. Yetkili makamlar, tüm adayların pusulalarda aynı formatta ve seçmenler tarafından kolay anlaşılacak şekilde yer almalarını sağlamak için mevzuatı ve mevzuatın YSK tarafından uygulanışını gözden geçirmeyi düşünmelidir.

EL I: KESİN SONUÇLAR

Toplam kayıtlı seçmen sayısı	56.608.817
Kullanılan toplam oy sayısı	47.507.467
Toplam geçerli oy sayısı	46.163.243
Toplam geçersiz oy sayısı	1.344.224
Katılma oranı (yüzde)	83,92

SİYASİ PARTİ	Yurtiçi	Yurtdışı	Gümrük noktaları	TOPLAM	Yüzde
Doğru Yol Partisi (DYP)	27.550	1.119	183	28.852	0,06
Anadolu Partisi (Ana Parti)	27.045	531	112	27.688	0,06
Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK-PAR)	57.142	1.350	224	58.716	0,13
Komünist Parti (KP)	13.497	227	56	13.780	0,03
Millet Partisi (MP)	17.307	140	26	17.473	0,04
Hak ve Adalet Partisi (HAP)	5.116	522	73	5.711	0,01
Merkez Parti (MEP)	20.649	247	49	20.945	0,05
Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi (TURK PARTİ)	71.821	672	208	72.701	0,16
Halkın Kurtuluş Partisi (HKP)	58.590	1.579	227	60.396	0,13
Liberal Demokrat Parti (LDP)	26.067	372	61	26.500	0,06
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	7.423.555	83.457	12.994	7.520.006	16,29
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	5.847.134	196.827	14.528	6.058.489	13,12
Saadet Partisi (SP)	932.867	13.999	2.312	949.178	2,06
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	11.338.681	146.263	33.195	11.518.139	24,95
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)	18.347.747	462.506	57.158	18.867.411	40,87
Demokratik Sol Parti (DSP)	84.194	1.380	236	85.810	0,19
Yurt Partisi (YURT-P)	9.111	149	29	9.289	0,02
Demokrat Parti (DP)	75.217	421	146	75.784	0,16
Vatan Partisi (VP)	155.205	5.350	1.119	161.674	0,35
Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)	95.052	1.191	232	96.475	0,21
Bağımsız Adaylar	488.226			488.226	1,06
TOPLAM	45.121.773	918.302	123.168	46.163.243	100

Meclis Sandalye Dağılımı

Parti	Toplam Vekil	Kadın Vekil
AKP	258	41
CHP	132	20
HDP	80	31
MHP	80	4
TOPLAM	550	96

Kaynak: 18 Haziran tarih ve 2015/1415 sayılı YSK kararı

EK II: ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİNDE YER ALAN GÖZLEMCİLERİN LİSTESİ

Kısa Dönem Gözlemciler

AGİT Parlamenterler Meclisi

Vilija	Aleknaite-Abramikiene	Litvanya	Özel Koordinatör
Jose Ignacio	Sanchez Amor	İspanya	Heyet Başkanı
Lukas	Mussi	Avusturya	
Christine	Muttonen	Avusturya	
Philip	Dewinter	Belçika	
Peter	Van Rompuy	Belçika	
Luchezar	Ivanov	Bulgaristan	
Irena	Kotseva	Bulgaristan	
Kiril	Tzotchev	Bulgaristan	
Romana	Jerkovic	Hırvatistan	
Milovan	Petkovic	Hırvatistan	
Branko	Vuksic	Hırvatistan	
Marina	Adamidou	Kıbrıs	
Kyriakos	Kyriakou-Hadjiyanni	Kıbrıs	
Silvia	Demir	Çek Cumhuriyeti	
Ivana	Dobesova	Çek Cumhuriyeti	
Petr	Gawlas	Çek Cumhuriyeti	
Jan	Hornik	Çek Cumhuriyeti	
Ladislav	Sincl	Çek Cumhuriyeti	
Andreas	Baker	Danimarka	
Loic	Poulain	Fransa	
Anna	Di Domenico	Almanya	
Egon	Juttner	Almanya	
Jurgen	Klimke	Almanya	
Oezcan	Mutlu	Almanya	
Georgios	Champouris	Yunanistan	
Sokratis	Famellos	Yunanistan	
Theodoros	Karaoglou	Yunanistan	
Georgios	Varemenos	Yunanistan	
Zsolt	Csenger-Zalan	Macaristan	
Vincenzo	Amendola	İtalya	
Sergio	Divina	İtalya	
Roberto	Montella	İtalya	
Marietta	Tidei	İtalya	
Giuseppe	Trezza	İtalya	
Nurgali	Ashim	Kazakistan	
Fred	Teeven	Hollanda	

Geir Joergen	Bekkevold	Norveç
Barbara	Bartus	Polonya
Andrzej	Dera	Polonya
Henryk	Smolarz	Polonya
Isabel	Santos	Portekiz
Nilza	Sena	Portekiz
Anca	Constantin	Romanya
Doina	Silistru	Romanya
Sebastian	Gonzalez Vazquez	İspanya
Margareta	Cederfelt	İsveç
Arhe	Hamednaca	İsveç
Kent	Harstedt	İsveç
Eva	Hjem	İsveç
Iryna	Sabashuk	Ukrayna
Alfred	Dubs	Birleşik Krallık
Jennifer	Hilton	Birleşik Krallık
Simon	McGuigan Burns	Birleşik Krallık
Alex	Johnson	ABD
Robert Spencer	Oliver	ABD
Richard	Solash	ABD

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Heyeti

Tiny	Kox	Hollanda	Heyet Başkanı
Philippe	Blanchart	Belçika	
Rik	Daems	Belçika	
Yanaki	Stoilov	Bulgaristan	
Francesca	Arbogast	Fransa	
Nathalie	Bargellini	Fransa	
Maryvonne	Blondin	Fransa	
Franck	Daeschler	Fransa	
Nicole	Duranton	Fransa	
Josette	Durrieu	Fransa	
Yves	Pozzo di borgo	Fransa	
Athanasia	Anagnostopoulou	Yunanistan	
Attila	Tilki	Macaristan	
Paolo	Corsini	İtalya	
Andrea	Rigoni	İtalya	
Birutė	Vėsaitė	Litvanya	
Emanuelis	Zingeris	Litvanya	
Srdan	Darmanović	Karadağ	
Marit	Maij	Hollanda	
Ingebjørg	Godskesen	Norveç	
Morton	Wold	Norveç	
Tadeusz	Iwiński	Polonya	
Jan	Rzymelka	Polonya	

Corneliu Mugurel	Cozmanciuc	Romanya
Cezar Florin	Preda	Romanya
Bogdan	Torcătoriu	Romanya
Anže	Logar	Slovenya
Amaya	Ubeda de torres	İspanya
Jonas	Gunnarsson	İsveç
Kerstin	Lundgren	İsveç
Andreas	Gross	İsviçre
Alfred	Heer	İsviçre
Richard	Balfe	Birleşik Krallık
Anne	Godfrey	Birleşik Krallık
John	Tomlinson	Birleşik Krallık

Uzun Dönem Gözlem Heyeti

AGİT/DKİHB SSGH Ana Ekibi

Geert-Hinrich	Ahrens	Almanya	Heyet Başkanı
Davor	Ćorluka	Bosna Hersek	
Vania	Anguelova	Bulgaristan	
Marla	Morry	Kanada	
Thomas	Boserup	Danimarka	
Pietro	Tesfamariam	İtalya	
Malgorzata	Falecka	Polonya	
Yury	Ozerov	Rusya Federasyonu	
Vadim	Zhdanovich	Rusya Federasyonu	
Marija	Babić	Sırbistan	
Jelana	Stefanović	Sırbistan	
Ranko	Vukčević	Sırbistan	

AGİT/DKİHB SSGH Uzun Dönem Gözlemciler

Rudolph	Rotter	Avusturya
Marcela	Maskova	Çek Cumhuriyeti
Hanne	Bang	Danimarka
Klaus	Friis Koenig	Danimarka
Alienor	Benoist	Fransa
Petra	Bornhoeft	Almanya
Gerd	Gersbeck	Almanya
Detlev Andreas	Palluch	Almanya
Edward	Horgan	İrlanda
Catharina Maria	Appel	Hollanda
Toril	Lund	Norveç
Camilla	Michalsen	Norveç
Lars	Lagergren	İsveç
Lars	Tollemark	İsveç
Sascha	Alderisi	İsviçre

Shumit	Arun Chanda	İsviçre
Roger	Bryant	Birleşik Krallık
Sandra	Gale	Birleşik Krallık

AGİT/DKİHB HAKKINDA

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) "insan haklarına ve temel özgürlüklere mutlak saygıyı, hukukun üstünlüğüne bağlılığı teminat altına almak, demokrasinin ilkelerine destek vermek ve(...) demokratik kurumların kurulması, güçlendirilmesi ve korunmasının yanı sıra hoşgörünün toplumda yaygınlaşmasına destek vermek" konularında üye Devletlere yardımcı olan temel AGİT kurumudur. (1992 tarihli Helsinki Zirvesi Belgesi) Büroya, aynı zamanda, AGİT'in insani boyutu olarak atıfta bulunmaktadır.

Merkezi Varşova'da (Polonya) bulunan AGİT/DKİHB 1990 yılında gerçekleştirilen Paris Zirvesi sırasında Özgür Seçimler için Büro olarak kurulmuş ve Mayıs 1991 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Bir yıl sonra, insan hakları ve demokratikleşme konularını kapsayacak genişlikte bir yetkilendirmeyi yansıtmak amacıyla büronun adı değiştirilmiştir. Bugün bünyesinde 130'dan fazla çalışan bulunmaktadır.

AGİT/DKİHB **seçim gözlemi** alanında Avrupa'da en başta gelen kuruluştur. Her yıl, AGİT bölgesinde gerçekleşen seçimlerin AGİT taahhütlerine, seçimlerin demokratik olması için gereken diğer uluslararası yükümlülüklerle ve ulusal mevzuata uygun şekilde yapılıp yapılmadığını değerlendirmek üzere binlerce gözlemcinin görevlendirilmesini koordine eder ve düzenler. Kendine özgü metodolojisi seçim sürecinin tümüyle ilgili derinlemesine bir kavrayış sağlar. Yardımcı nitelikli projeler aracılığıyla, AGİT/DKİHB üye Devletlere seçim sistemlerini iyileştirmeleri ile ilgili yardım eder.

Büro'nun **demokratikleştirme** faaliyetleri şunları kapsamaktadır: Hukukun üstünlüğü, mevzuat desteği, demokratik idare, göç ve dolaşım özgürlüğü ve cinsiyet eşitliği. AGİT/DKİHB demokratik yapıları geliştirme çabası ile, her yıl, birtakım hedeflenmiş yardım programlarını hayata geçirir.

AGİT/DKİHB aynı zamanda, üye Devletlere AGİT'in insani boyutu ile ilgili taahhütleri ile uyumlu olarak, **insan hakları** ve temel özgürlükleri koruma ve teşvik etme hakkındaki yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yardımcı olur. Buna, çeşitli ortaklarla beraber çalışarak, terörizme karşı mücadelede insan hakları, insan ticaretine maruz kalmış kişilerin insan haklarının geliştirilmesi, insan hakları eğitim ve öğretimi, insan hakları izleme ve raporlama, kadınların insan hakları ve güvenliği gibi tematik alanlarda uzmanlık sağlayarak, kapasite oluşturma ve işbirliğini teşvik etme yoluyla ulaşılır.

AGİT/DKİHB, **hoşgörü** ve **ayrımcılık yapmama** alanlarında, nefret suçlarına ve ırkçılıkla ilgili olaylara, yabancı düşmanlığına, Yahudi düşmanlığına ve hoşgörüsüzlüğün diğer biçimlerine karşı verilen tepkiyi güçlendirme konusunda üye Devletlere destek sağlamaktadır. AGİT/DKİHB'nin hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ile ilgili faaliyetleri şu alanlara odaklanmıştır: mevzuat; yasalara itaat eğitimi; nefret nedenli suçlara ve olaylara verilen tepkilerin izlenmesi, raporlanması ve takip edilmesi ve bunların yanı sıra, hoşgörü, saygı ve karşılıklı anlayışı destekleyen eğitsel faaliyetler.

AGİT/DKİHB, **Roman ve Sinti** toplulukları konusundaki politikaları hakkında üye Devletlere tavsiyelerde bulunur. Roman ve Sinti toplulukları arasında kapasite oluşturma ve ağ kurma konularını destekler ve Roman ve Sinti temsilcilerinin politika oluşturan organlara katılımını teşvik eder.

Tüm DKİHB faaliyetleri AGİT'e üye Devletler, AGİT kurumları ve alan çalışması gruplarının yanı sıra diğer uluslararası örgütler ile de yakın koordinasyon ve işbirliği içinde yürütülmektedir.

Daha fazla bilgi için DKİHB'nin internet sayfasına başvurabilirsiniz: (www.osce.org/ODIHR).